

Hikmet tedrisatı (İ.C. Türk, Çev.)**İsmail Hakkı BALTACIOĞLU, Çeviriyazı: İbrahim Caner TÜRK**

Article Type	Translation
Received	19/03/2024
Accepted	4/05/2024
DOI	https://doi.org/10.17497/tuhed.1438181
Similarity Scan	Done - Turnitin
Ethics Declaration	Ethics committee approval is not required for the study.
Conflict of Interest Statement	The author declares that there is no conflict of interest.
Financing	No external funding was used to support this research.
Copyright and License	2012-2024 © TUHED. This work is published under the CC BY-NC 4.0 license.
Information Note	-

Hikmet tedrisatı (İ.C. Türk, Çev.)

İsmail Hakkı BALTACIOĞLU, Çeviriyazı: İbrahim Caner TÜRK

ORCID: 0000-0002-7204-4067, E-posta: icanerturk25@hotmail.com

Kurum: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, ROR ID: <https://ror.org/02h1e8605>

Öz

Bu seri yazıda İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Tedrisat-ı İbtidaiyye Mecmuasınının 1331 tarihli 30-4, 30-5, 30-33 numaralı sayılarında yayımlanan "Hikmet Tedrisatı", "Hikmet-i Tabiiye Tedrisatı" başlıklı makalelerinde ortaya koyduğu Hikmet (Physique/Fizik) eğitimine dair değerlendirmeleri yer almaktadır. Eğitim Reformu akımının Türkiye'deki en büyük temsilcisi sayılan Baltacıoğlu, bu makalelerde hikmet tedrisatıyla ilgili pek çok meseleyi irdelemiştir: "Hikmetin mevzuu nedir?", "Hikmetin terbiye ile münasebeti var mıdır?", "Hikmet tetkik melekesini nasıl tenmiye eder?", "Hadiselerin tetkikinden alınan fikirler", "Hikmet Muhakemeyi nasıl terbiye eder?", "Muhakemelerin verdiği başlıca kanaatler", "Hikmet hadisatın münasebatını tefekkür ettirir", "Hikmetin ta'mimci kafalara tesiri", "Hikmetin merak hissi üzerine tesiri", "İrade üzerine tesiri", "Hikmetten alınacak malumat-ı umumiye", "Tedrisat-ı sınaie üzerine tesiri", "Hikmetin usul-i tedrisi nasıl tayin edilir?", "İlmin tarifinden alınacak fikirler", "İlmin tarihinden alınacak fikirler", "Usul-i felsefisinden alınacak Fikirler", İlmin gaye-i hususiyesinden alınacak fikirler", "İlmin psikolojisinden alınacak fikirler" bunlardan bazılarıdır. Baltacıoğlu, hikemi şartları nazarı itibara almadan bir ilmin tedris usulü hakkında verilecek hükümlerin tabiatıyla mevzusuz ve mutabakatsız olacağı kanaatindedir. Yine yazara göre en iptidai bir müessesede hatta ana mektebinde bile tedrisin ilmî, tarihî, mantıkî, mahallî ve ruhî esaslarını tatbik etmeksizin tek bir fikrin bir yerden bir kafaya nakline imkân yoktur.

Anahtar Kelimeler: İsmail Hakkı Baltacıoğlu, hikmet (fizik), hikmet eğitimi (fizik eğitimi)

Giriş

“Ebatıl ve hurafat¹ terakkiyat-ı ictimaiyemize büyük bir engel ise, Onları yıkmak için daha kuvvetli tabiat ve hakikat ilimleri vardır.

Ulum-ı Tabiiye ve hikemiye şarkda hiçbir meslek ahlakı ve itikadının tesis edemediği inkılâb-ı hayatiyi yaratacaktır.”

Hikmetin mevzuu nedir?

Hikmetin mevzuu ecsam-ı gayri uzviyedir. Fakat hikmet, bu ecsamın yalnız umumi ve müşterek olan hadiselerinden, bu hadiselerin sebeplerinden, kanunlardan bahseder. Hararet, savt,² sıklet³ ki hikmetin mevzuuna dahildir, her cisme şamil olan umumi hassalardır. Şu takdirce hikmet, ecsamın ecza ve efradına değil, belki kütesine heyeti umumiyesine mevzu bir ilimdir. Onun için bütün hikmet hadiselerinde ecsamın tabiatı ve terkibi sabit kalır değişmez; işte bu itibarla hikmet, kardeşi olan kimyadan ayrılır.

Hikmetin tarifinde, hikmetin manasında bizim en çok dikkat edeceğimiz nokta “sebeup” ve “kanun” sözleri olabilir: Demek ki hikmet, hadiselerin tetkikinden ibaret bir bahis değil, hadiselerin sebeplerini, kanunlarını yani kendi aralarındaki münasebetlerini bulan, düşünen bir ilimdir. Bu itibar ile tedrisat-ı taliyede öğretilen hikmet dersi, tedrisat-ı iptidaiyede öğretilen Eşya dersinden büsbütün farklıdır; şöyle ki “Eşya dersi” gösterir; koklatır, yoklatır... fakat pek az düşündürür, pek az anlatır. “Hikmet dersi” ise bütün bu müşahedelerin tetkiklerin fevkinde çalıştırır: İzah eder, düşünür, buldurur, keşfettirir; Birincisi insanın gözüne, ikincisi insanın aklına müracaat eder. “Eşya dersi” alelade bir malumat dersi, “Hikmet dersi” ise bir ilim, yani alet ve kanun dersidir.

Hikmetin tarif ve telakkisinde dikkat edeceğimiz ikinci bir nokta dahi bu ilmin münhasıran bir eşya ve keyfiyet ilmi olmadığı, aynı zamanda bir kemiyet ve riyaziye ilmi olduğudur: Hikmet hadisatın eşkal, elvan,⁴ evza⁵ ve harekâtını yine eşkal, elvan ve evza’ harekâttan ibaret sebepler, kanunlarla izah etmekle kalmıyor, bu hadiselerin kimi sebeplerini, kimi tespitlerini, kimi sebep ve kanunlarını, hülasa riyaziyesini de izah ve isbat ediyor. Öyle ki hikmet, renkleri, şekilleri, hareketleriyle ne derece tabiiye ilmi ise kemiyetleri, nispetleri, düsturları ile de riyaziye ilmidir. Tabir diğerle hikmet hem tecrübidir hem de riyazidir. İlm-i hikmet, işte bu iki nev’ idrakin mahsulüdür. Her iki şube, birbirinin lazımı, birbirinin mütemmimidir. Şu takdirce hikmet ne münhasıran bir eşya dersi ne de münhasıran bir cebir dersi gibi telakki etmek yanlış, fakat hikmeti aynı zamanda kemi ve

¹ Ç. N. Uydurma hurafeler

² Ç.N. Ses

³ Ç.N. Ağırılık

⁴ Ç.N. Renkler

⁵ Ç.N. Haller, durumlar.

keyfi bir ilim ve ders olarak telakki etmek, ahval-i terbiye ve tedrisini de bu noktadan idare etmek doğrudur.

Hikmetin terbiye ile münasebeti var mıdır?

Bir ilmin terbiye ile münasebeti vardır demek, o ilim, beden, zekâ, his ve irade gibi herhangi mevcudiyetimizi faaliyete getirir, neşvünemaya sevk eder, onların tekamülüne tesir eder demektir. Resim, jimnastik, şiir, musiki, edebiyat gibi derslerin terbiye ile alakadar olması, hep bu faaliyete ve tekamüle tesir edici mahiyetlerinden ileri gelir. Bu dersler gibi, ilm-i hikmetin de terbiyeye tesiri, tabiatından tabiatın müsait olduğu usul-i tedristen intişar eder. Şöyle ki hikmet bir madde ve tecrübe ilmi olmak itibariyle insana her şeyden ziyade bir madde ve tecrübe terbiyesi vermeye müsaittir ve mahiyeti ne kadar tebdil edilirse edilsin, ondan bir şiir ve edebiyat mevzuu çıkarmak mümkün değildir! Diğer cihetten bu ilmin, tabiatına has bir terbiyeyi verebilmesi ancak muvafık bir usul-i tedris yahut usul-i tahsilin kullanılmasına bağlı bir neticedir. Hikmet tedrisatı vardır ki tabiat esasîsiye muvafık bir usul ile tedris edildiğinden mefkûrenin kudret tecrübe ve isbâtiyesini arttırmış; hikmet vardır ki -sakıt⁶ bir usul tedrisin kurbanı olduğundan- bu mefkureyi kelimeler, vehimlerle doldurmuştur. Hülâsa ders ile verilecek terbiye hem mevzuun tabiatından hem de usul-i tedrisin hakikat ve mutabıkından intişar etmektedir. Öyle ise hikmetin tesirât anlamak için evvela hikmetin tabiatıyla müsaade ettiği terbiyeyi, sonra bu tabiata muvafık usulleri tetkik edelim.

Hikmet, tetkik melekesini nasıl tenmiye eder?

Dünyada hiçbir ilim yoktur ki belki hikmet kadar tecrübeye müsait olsun... Coğrafya, tarih, kozmografya, tabakat gibi ilimlerde vasıta kullandığımız göz, burada kulak, el, kol, bacak bütün uzlat ile birleşerek maddenin bütün havas ve itlaatına taalluk ediyor. Hikmet, yuvarlanan bir taşın, gerilen bir okun, kırılan bir sapanın rü'yetinden, ziyası, savtı, elektriği öyle bütün bu maddelerin, kuvvetlerin, kanunların tetkikine götüren tekâmül, her şeyden, her vasıta ve kuvvetten evvel elin, gözün, kulağın, bütün vücudun mahsulüdür. Hikmetin düsturları, kanunları kitaplarda, fakat bütün bu düsturların, kanunların madenini teşkil eden hadisat, tabiat ve bütün bu hadisatı kabil idrak bir şekle koyan kuvvetler, bizim gözümüzde, kulağımızda, elimizde, ayaklarımızdadır! Onun için kimya tavsım, tabiiyat tasnif ilmi ise, hikmet tetkik ve tecrübe ilmidir. Hikmet insana, ecsamın şekil, renk, vaziyet, hareket, inkisar,⁷ elastikiyet, ziya, savt, elektrik gibi bütün evsaf ve havasını tedkik ettirerek görmeye, işletmeye, tutmaya, hülâsa tedkik ve müşahedeye alıştıırır. Hikmet maddiyat ve müsebbitat dünyasından uzak yaşamış olan insanları bu âlemlerin en garip ve esrarengiz hadiseleriyle; hikmet, çocuğun temayül ve insiyakiyle,⁸ oyunları ile yaptığı ilk müsavi tecrübelerin fevkindeki müsavi, müspet fikirleri insaniyete kazandırır ve zıddiyet vecihlerini ölçüyor, mukayese ediyor. Hikmetin bu yolda ihya ettiği

⁶ Ç.N. Önemi kalmamış

⁷ Ç.N. Kırılma.

⁸ Ç.N. İçgüdüleriyle.

meleke mukayesedir. Bu mukayese ki zekânın herhangi bir fert üzerinde tevkifine, hayretine mâni bir mukayese ki zekâyı asıl hadisatı idare eden sırları keşfe, kanunları bulmaya götürüyor.

Hadiselerin tetkikinden alınan fikirler

Hadiselerin tetkikinden alınan fikirler ve hükümler, hep müsbet ve maddidir. Hikmet, olmayan, vücut bulmayan vücut bulması hakikat ve hadise ile farz ve ispat edilemeyen şeyler, rivayetler, masallar, iddialar üzerine fikir, hüküm vermez... Hikmetin mevzuları daima tetkik ve tecrübenin mahsulü, hep hakikat, hep mümkünattır. Hikmette en esrarengiz ziya ve elektrik hadiseleri bile makbul, çünkü mümkün, müsbet, mevcuttur. Halbuki hikmet ne kadar ehemmiyetsiz ve ne kadar tesirsiz olursa olsun, en ufak bir kuvve-i vehmiyenin vücuduna bile kail olmaz⁹. Bu ilmin henüz kabil ispat ve tahkik olmayan farziyeleri yani hayalleri bile çılgın, bozuk bir karihanın¹⁰ değil, tabiat ve hakikat eşyaya göre bina edilmiş ilmi bir muhayyilenin, dehanın mahsulüdür. Hikmetin yalanlarında, hülyalarında bile hakikiyetin, hikemiyâtın bir vücudu, bir tesiri vardır. İşte ilm-i hikmetin daima tabiat, hakikât ve imkân arayan, daima müsbet kovalayan bahisleri, mevzuları üzerinde işleyen bir zekâ, ister istemez mevhumlar, gayri kabil ispat iddialar için kapanır, artık bunları almaz, hazmetmez olur... Onun için ilm-i hikmet, terbiye-i müsbetenin bir mektebidir. Bu mektebin feyziyledir ki bir memlekette ebatıl ve hurafata itikat eden evhamperestler kurtulur. Hikmetin girdiği yerden cinler, periler, umacılar kaçır. Onun için hikmet tedrisatı bir memlekette kuru aklın, muhakemenin, mantığın bile yapamadığı fikri inkılabı yapar, milletlerin nesc aklisini¹¹ adeta yeniler.

Hikmet muhakemeyi nasıl terbiye eder?

Hikmet muhakemeyi terbiye eder; bu tesir pek aşıkardır. Çünkü hikmette efrat ve hadisatı tetkik ile başlayan zekâ, mukayese safhalarından geçtikten sonra nihayet asıl ilmi teşkil eden fikr-i umumiye, aleti, kanunu keşfeder. Zekâ, bu tekamülatta basitten mürekkebe, yani hadisat ve cüziyatdan kavanin ve külliyata doğru yürür. Zekanın bu yürüyüşü, mehanik kime "istikrai"¹² denilen şeklidir. Hikmet tecrübenin bütün kavanini bu nev' muhakemelerin mahsulüdür. Denilebilir ki istikrai muhakeme bu ilmin sahasından intişar etmiştir. Hikmet öyle istikrai bir ilimdir ki bir yığın hadiseden tek bir kanuna varmak ve yolda düşülecek hatalardan sakınmak için geçilmesi lazım gelen bütün geçitleri, yolları, yapılması lazım gelen bütün ihtiyatları gösterir, mantık usullerini öğretir; tetkik, mukayese ve istikra kabiliyetini uyandırır.

Muhakemelerin verdiği başlıca kanaatler

Hikmet, hadiseleri tetkik, mukayese, nihayet tasnif, telif ve tamim ederek bize tabiat ve kuvvetleri hakkında bir takım umumi fikirler, kanaatler veriyor: Hikmet bize gösteriyor

⁹ Ç.N. İnanmaz.

¹⁰ Ç.N. Zihin kudretinin.

¹¹ Ç.N. Akli dokunuşunu.

¹² Ç.N. Tümevarım.

ki dünyada hiçbir hadise sebepsiz değildir... Her hadisenin bir sebebi ve her sebebin bir hadisesi vardır. Bütün bu sebepler maddi sebepler, maddi kuvvetlerdir. Binaenaleyh hiçbir hadise, hiçbir tahavvül ve hareket cinler, periler, şeytanlar... gibi mevhum sebeplere atfedilemez. Yıldırım, sel, bora, kasırga, indifa¹³... Bütün bu hadiselerin kati, farazi -yani henüz tecrübe ile sabit olmamış- bir sebebi, bir aleti vardır; dünyada her şeyin, her hadisenin bir sebebi bir hikmeti vardır. Yine hikmet bize ispat ve izhar eder ki bütün sebepler, aynı şeraitte aynı neticeleri tevhit eder: Cazibatın taalluk edebildiği her cisim sükûta, kuvvetin tesir ettiği her cisim tebdil mekâna meyyaldir. Bu neticelerin eşkal ve mukadderatı esbab hikemiyeden maada hiçbir kuvvetle kabil tadil ve tağyir değildir. Yüzlerce hadiseler, yüzlerce defalarında ispat ediyor ki yıldırım ne semavi bir afet ne de günahkarların beynine müteveccih bir beladır. Yıldırım, hikemi bir şartın, hikemi bir sebebin mahsulü olan yine hikemi bir hadiseden, şerareden başka bir şey değildir. Binaenaleyh yıldırım, cami olsun, kilise olsun, merakıd-ı mübareke¹⁴ olsun, makam-ı mukaddese olsun ister zengin konağı ister fakir kulübesi olsun... İnmeye, rast geldiğini yakmaya yıkmaya mahsus bir kuvvettir. Onun fiil ve tesirini tadil, hiç olmazsa tadil edecek bir sebep, ancak kendi nevinden bir hadise, yine kendi nevinden bir sebep yani hikmet olabilir. Binaenaleyh mukadderat-ı hikemiyeyi tadil ve tanzim edecek ne doğrudan doğruya itikadat ne de ahlakıdır. Belki ilmin kendisidir. Nitekim yıldırım ancak bir paratonerle tebdil istikamet edebilir. Binaenaleyh yıldırımın şerrinden kurtulmak için yapılacak bütün tazarru'lar¹⁵ bütün niyazlar hadisenin şiddeti üzerinde en ufak bir tesir bile hasıl etmeksizin vukua gelir. Namusuna, kuvvetine güvenerek kulübesini bir kaya şeklinde çatan bir köylü, kudret-i hikemiye ve uzliyye karşı gözünü yuman bir cahildir. Çünkü yuvarlanan bir taş, taşlıktan kopan bir kaya ne fazla ne eksik, sükutun şiddetiyle mütenasip bir gayretle önünde bulduğu her Ali'nin yahut Veli'nin kulübesini yıkacaktır. Dünyada kopan, yuvarlanan bir taşın işittiği, duyduğu, anladığı yalnız bir ses vardır: O da ne Ali'nin ne de Veli'nin belki cazibe-i arzın sesi!

Hikmet, hadisatın münasebatını tefekkür ettirir

Hikmet her hadisenin sebebini, her sebebin neticesini izah ettiği gibi, hadiseler, sebepler arasındaki münasebetleri de gösterir. Hikmet tahsil eden bir zekâ, idrak eyler ki, dünyada hiçbir hadise sebepsiz olmadığı gibi, hiçbir hadise de eşsiz, akrabasız değildir; dünya, münzevi ve serseri hadiselerden ibaret değil, müteşabih,¹⁶ müteradif¹⁷ hadiselerin takımlarından müteşekkildir. Her hadisenin eczası, efradı arasında bulunan nizam ve intizam, ayrıca hadiseler arasında vardır. Hikmetteki bu tetkikler tefekkürlerdir ki zekâyı hayat için, hayat-ı fikriye için pek mühim bir ihata kudreti ile teçhiz ediyor: Kafa yalnız fertler hadiseler üzerinde değil, fertlerin, hadiselerin münasebetleri, mutabakatları üzerinde

¹³ Ç.N. Yerden fıskırma.

¹⁴ Ç.N. Kutsanmış merak.

¹⁵ Ç.N. Yalvarmalar.

¹⁶ Ç.N. Şüphe ve tereddüde yer bırakmayacak şekilde.

¹⁷ Ç.N. Ardarda gelen.

de düşünmeye başlıyor. Onun için hikmet alelade tetkikler ve müşahedeler fevkinde tefekkürlerden ibaret bir terbiye-i felsefiye veriyor.

Hikmetin ta'mimci kafalara tesiri

Hadisat üzerinde lüzumu kadar tetkike alışmamış fakat çok okumuş, çok nazariye, kanun bellemiş bir kafanın hayatta en büyük felaketi, bir iki kaba müşahedededen haksızca umumi bir hüküm, bir kanun çıkarmak istemesidir... Bu tamimcilik gayet mehlekdir.¹⁸ Çünkü zekanın en mühim bir vasıta-i tahsil olan kudret-i tedkikiyesini mahvediyor. Bu itiyadı alan zekalar -garip bir ilim ve kanun fabrikası gibi- her gördüğü şeyi bir dürlü, bir suretle, hususiyle kendine göre izah ve takdire başlıyor, indi kanunlar, hayali ilimler çıkarıyor. Bu illetin bir insan için en büyük zararı ne olabilir? Bütün idrakini alem haricinin hakiki münasebetlerine, kanunlara karşı kapamak buna mukabil kafasında muhayyelatdan ibaret bir idrak, malumat ve ilim taşımaktır... Umumiyetle insan fitratlarıyla, gençler ise hayalperestlikleriyle, cahillere gelince bunlar da malumatsızlıklarıyla az çok bu zihniyete, bu tarz tefekkür ve telakkiye müsteiddirler. Bir milletin kafalarından fıskırarak her türlü ilimlerin belki en büyük düşmanı işte bu haksız isti'cal,¹⁹ bu ta'mimcilik²⁰ olduğunu düşünerek itikat eylerim ki: Gençlik, insaniyeti terbiye edecek bir usulün en büyük vazifesi bu tabiat-ı fikriyeyi tartmak, ona bir gem vurmak olmalıdır ve biz şarklıların çok hayalci, evhamcı insanlar olduğumuzu da bilerek ilave ederim ki: Bizler terbiyemiz, tahsilimiz için -hatta her milletten ziyade- bu nev'den bir "ihtiyat ve murakabe terbiyesi" ne muhtacız... Bu ihtiyacı ancak ilmi yani müteenni²¹ ve ihtiyatkar bir tedrisi izale edebilir. İşte ilmi hikmetin tarihi de alelacele yapılan tamimlerin zararını gösteriyor. İşte ilmi hikmetin tecrübeleri istikraeleri²², istintaçları²³ bize bir hükmün büyük kudretini ve manevi mesuliyetini anlatıyor. Hülasa bu ilmin tecrübeleriyle bir "usul-i tetkik", bir "usul-i ta'mim" öğreniyoruz ve bu tecrübelerin tekrarından teressüb ve tebellür edecek²⁴ fikr-i itiyadlar sayesinde artık kendimizi her hususta acele ta'mimlerin, sahte felsefelerin sakıt hükümlerinden, büyük hatalarından kurtarıyoruz.

Mabadı var

Mabad

Hikmet-i tabiiye tedrisatı

Hikmetin merak hissi üzerine tesiri

İnsan fitraten mütecessistir. Bu tecessüsün en bariz şeklini çocuklarda görürüz: Çocuk birçok sualleriyle "bu ne, bu ne?" diyerek gördüğü, işittiği, tuttuğu her şeyi sormak

¹⁸ Ç.N. Tehlikelidir.

¹⁹ Ç.N. Acele etme.

²⁰ Ç.N. Umumileştirme.

²¹ Ç.N. Temkinli.

²² Ç.N. İstikrarları.

²³ Ç.N. Sonuç çıkarmaları.

²⁴ Ç.N. Durulacak ve belirecek.

öğrenmek ister. Uzun mübarezeli²⁵ bir insanîyet mazisinin terk ettiği bu irsiyet, insanoğlunu eşyaya, bilhassa canlı, hareketli, korkunç, esrarengiz eşyaya meraklı yapıyor. Çocuğun tesadüfi ve serseri sualleriyle terakki eden bu merak ve tecessüs, gayesini yükselte yükselte daha alakasız, daha manevi bu ilmi mevzulara düşüyor; İlimde, keşfin, tetebbu'un adeta bir rehberi oluyor. Çünkü çocuk, bugünün meraklı, heveskar, mütefekkir genci olmuştur. İşte hikmetin hadiseleri, tecrübeleri gençlerin ruhunu esir eden bir sihir taşır. Gençlik tabiatın esrar ve hafayasını²⁶ teşhir eden bu ilmin tahsiline büyük bir heves duyar. Gençlik parlak cisimler, çeken mıknatıslar, dönen çarklar karşısında alçı bebeğin müteharrik gözlerini seyreden bir çocuk gibidir... Gerçi alelade bir elektrik, bir ziya hadisesinde bir çocuğu bebeği kadar teshir edecek bir kuvvet ve cazibe yoktur. Fakat böyle bir hadise, bebeklerini oyuncaklarını oynamış, doymuş bir çocuk yani bir genç için belki daha yüksek, daha şiddetli bir merak, bir mevzudur. Bence İlm-i hikmet insanîyeti çocuğun oyuncakları gibi en canlı ve bariz cazibelerden iktisadî, içtimaî tetkikat gibi nispeten mücerret ve menfaati gizli cazibelere sürükleyen bir vasıta. Hikmetin tabiat-ı esasîyesi bu cezb ve teshire o kadar müsaittir ki en kötü usullerle verilen hikmet dersleri bile gençlerin merak ve hayretini tahrikten aciz kalmamış, daima söylemiş, daima öğrenilmek istenmiştir...

İrade üzerine tesiri

Hikmetin irade terbiyesindeki fiil ve tesirini takdir edebilmek için, hadiselerinin - aynı zamanda fikre ve azleye müştereken tesir etmekten ibaret olan- tabiat-ı ilmiye ve tecrübiyesini hatırlamalıdır. İlm-i hikmet bir yandan devamlı ve uzuniyetli tecrübelerin doğurduğu fikirleri telif ediyor; bir yandan da takdir, tahmin ve tasavvurların tecrübelerini yaptırıyor. Hikmette her tecrübenin bir gayesi, her gayenin de tecrübeleri vardır. İşte bu gayelere varmak, bu gayeleri teşhis etmek ihtiyacıyla çalışan bir hikmetşinasın ahval-i ruhiyesi büsbütün başkadır. Onda ameliyathanesinin ilmi ve fikri mesaisinden, mesai-i azliyesinden alınma i'tiyadlar, terbiyeler azimler vardır. Diğer cihetten hikmetin tecrübeleri ispat eder ki: Her hakikatin keşfi için bir usul ve her usulün talep ettiği zihni ve cismani, muntazam ve mütekamil faaliyetler lazımdır. Nitekim ihtiyatsızca tutulan bir cam boru kırılır, acele ile ısıtılan bir karnı patlar, belki de kazalara, zararlara sebebiyet verir! Ameliyat esnasında yapılan lüzumsuz bir tasarruf, ekseriya mecburi bir ziyanın mukaddimesidir. İşte bu fikirlere, bu neticelere alışan bir âlim daima usulperest ve ihtiyatkar bir ferttir. Âlim, hükümlerini çabuk vermediği gibi acele de işlemez. Hikmetin tecrübeleri, renkte, cazibelere rağmen yine devamlı, üzüntülü bir takım mesainin mahsulüdür. Bu mesaide alim de zekâ, his ve azim bir gaye için düşünür, duyar, ister, çalışır, bütün bu mesaide alimdeki, sabrın, sebatın büyük bir hissesi, tesiri vardır. Bakınız; bir hadisenin sebebi peşinde saatlerce, günlerce koşan bir alimin hayatı ne kadar sabırlı bir hayattır. İşte hikmetin meselelerini hal, hadiselerini tecrübe için ameliyathanede çalışan bir gençliğin alacağı terbiye de alimin terbiyesi nevindendir. Gerçi alimlerin sürekli ve buhranlı mesaisi, ne de

²⁵ Ç.N. Çekişmeli.

²⁶ Ç.N. Sırlarını.

ameliyathanelerinin mükemmel ve mufassal malzemesi mektebin içinde bulunmaz ve yaşamaz; fakat en ufak bir ameliyathanede en aciz vasıtalarla verilen bir hikmet dersinde bile idare ve seciyenin teşekkül ve tenmiyesine²⁷ tesir edecek bulunabilir.

Hikmetten alınacak malumat-ı umumiye

Tedrisat-ı ibtidaiyyede eşya dersi, tedrisat-ı taliyyede hikmet dersi, çocukları, gençleri hayata hazırlayacak derslerin en mühimleridir. Çünkü bize hayatta, bilhassa medeni muhitimizde eşya ile daimî bir mübareze halindeyiz: Lambalar, piller, telefonlar, tramvaylar... bütün keşfiyat ve tatbikat kitaplarının bir faslı, bir resmi olmaktan çıkmış, meskenlerimizin, sokaklarımızın, şehirlerimizin sanki birer gözü, bir kolu bir bacağı şekline, vazifesine girmiştir. Yaşamakta bunları kullanmak, içinde tabiatlarını, düsturlarını, idarelerini görmek, bilmek, tanımak, düşünmek lazımdır. Dün, biraz okuyup yazmış, dini ıslahatı öğrenmiş bir fert, hayata hazırlanmış bir adam farz edilirken, bugünkü terbiyede bu kadar yetişmiyor, az geliyor, asgari malumat-ı tabiiye ve hikemiye almamış bir adam bir kızıl cahil yahut bir sersem gibi yollarda kalıyor! Hülasa nesli hayata, mübareze²⁸ hazırlayacak malumat arasında hikmetin hissesi büyük olmak lazım gelir. Diğer cihetten, bu malumatın alınması, bugün diğer ilimlerin tahsili için bir şart oluyor: Hikmetsiz tabiatın hiçbir şubesini hakkıyla anlamak kabil değildir. Bence hikmetsiz avukat, edip, muharrir... olmak da kabil değildir; çünkü hikmet bugünün adamına verilebilecek noksansız terbiye-i umumiyenin temel taşıdır. Onun için ilmin bütün şubası aliyesine intisat edecek²⁹ olan gençleri tali tahsile tabi bulundurmak ve tali tahsille mükemmel bir hikmet tedrisi yapmak mecburiyeti vardır.

Tedrisat-ı sınıaiye üzerine tesiri

Sanat mekteplerinde gençlere verilecek terbiyeyi doğrudan doğruya parmaklarının maharetinde arayarak efkâr-ı ilmiyenin mahdudiyetini³⁰ mesaha eden³¹ sanayi mekteplerinin devri geçmiştir. Yeni dünyanın sanat mübarezeleri istiyor ki mahir ameleden ziyade sanatın tahavvulat ve tekâmülatını takip edebilir mütefekkir başlar, kafalar yetişsin... Bir sanatkâr makine gibi çalışabilir de bu maharetine, bu ameline rağmen fakat ibdai ve icat kudretinden mahrum... Bu işçi er geç öldürücü bir muhafazakarlık boyunduruğu altına girecek ve mahvolacaktır... Çünkü dünya, hele makine ve sanayi dünyası durmuyor muttasıl³² değişiyor. Değişiyor. Bugün bu tahavvül ve tekâmül ancak kafa ile takip edilebilir. Gerçi becerikli, mahir bir amelenin de kendisine göre bir kafası vardır. Fakat bu kafa, balını yapan arı gibi nihayet melekesini, itiyadını muhafaza edebilen bir kafadır. Halbuki daima mütehavvil ve mütekamil bir mübarezenin eşkalini takip edebilmek için bir terbiye-i fikriye vermek lazımdır. Öyle bir terbiye-i fikriye ki hükmü,

²⁷ Ç.N. Artırılmasına.

²⁸ Ç.N. Çekişmeye.

²⁹ Ç.N. Bağlanacak.

³⁰ Ç.N. Sınırlılığını.

³¹ Ç.N. Ölçen.

³² Ç.N. Ara vermeden.

muhakemesi, kudret-i ibdaiyesi sayesinde her günün tahavvülatını takip edebilsin, her günün ihtiyacına göre mesai-i fikriye ve azliyesini değiştirebilsin. Yoksa dünya değişir; pişkin amele, bizim tornacılar değişmez, değişmez de ne yapar? Elektrik asrında eliyle ayağıyla parmaklık çeker... Sanatkarlara verilecek ibdai ve tekâmülü bir terbiyenin mebadisi ne olabilir? Şüphesiz ki resim, el işleri, tarih sanat, hendese gibi birtakım dersler bu terbiyeye dahil olacaktır... Hususiyle eşya ve hadisat hakkında mücerret, umumi düşündürecek bir dersin ezcümle hikmet ve kimyanın da bu sıraya konulması elzemdir. Sanaat terbiyesinde hikmet ve kimya her şeyden evvel makinacı yahut ecza fabrikatörü yetiştirmek için evvel be evvel, hususiyle “adam” yetiştirmek, hususiyle maddiyatta mütefekkir kafalar yetiştirmek için elzemdir. Onun için nerede müterakki milletlerce bir sanayi terbiyesi tesis edilmek istenirse orada ulum-i hikemiye tedrisatı ehemmiyetle itibara alınmıştır. Almanya, Amerika göz önünde! Bu milletler bugün terbiye-i sanayiye mekteplerinde mükemmel surette ulum-i hikemiye tedris ediyorlar. Fakat şayan-ı dikkattir ki bu memleketlerde tedrisat-ı hikemiye daima ilmi ve terbiyevi mahiyetini muhafaza ediyor, yani münhasıran ameli, tatbiki, sanayi mahiyet almaktan ziyade tefekkür ve taharri için bir vasıta olmak mahiyetini taşıyor.

Hikmetin usul-i tedrisi nasıl tayin edilir?

Bence tedris, “zekada muayyen bir takım hadisat vücuda getirmek” dir. Usul-i tedris, bu gayeyi temin eden vesait ve şeraitin heyet-i mecmuası olmak lazım gelir. Tedris ve usul-i tedrisin bu suretle tarifi ne derece ilmi ve umumi ise, aynı zamanda o derece müphem ve muhtaç tefsirdir. Filhakika bir dersle muayyen bir takım hadisat-ı fikriye vücuda getirmek gayesine varmak için evvela birçok noktaların, şartların tesisi lazım gelir: Ezcümle, bu hadisatın neden ibaret olduğu bilinmeli, sonra bu hadisatın fikirde zuhuru için takibi lazım gelen hareket ve tekâmül bilinmeli, daha sonra bu hadisatın zuhur ve hıfzını temin edecek şerait-i muhutiye ve batiniye bilinmeli, en nihayet bu hadisatın zuhurunu temin edecek vasıtalar tayin edilmelidir... Bu noktalar bilinmedikçe herhangi ilmin usul-i tedrisini ilmi surette tayine imkân yoktur. Mesela hikmetin usul-i tedrisini de taklidi ve ananevi şekilden kurtarmak için evvela bu ilmin, tarifi, tarihi, usul-i felsefisi, gaye-i hususiyesi, psikolojisi noktalarından tetkik etmek icap eder. Bilahare iptidaiyede yahut taliyedeki hikmet tedrisatının usul-i tedrisi mütalaa edilen bu şeraitin bir suretle terkibinden çıkacaktır. Şu hâlde usul-i tedris birkaç kaideye rabt edilivercek kadar basit bir mesele değil, karışık, aynı zamanda ilmi, tarihi, mesleki ve ruhi bir meseledir. Şimdi hikmet de dahil olmak üzere her ilmin usul-i tedrisinde nazım olan esasları, mebdeleri tetkik edelim.

İlmin tarifinden alınacak fikirler

Her ilmin usul-i tedrisi, o ilmin tarifine tabidir. Bu tarif bize ilmin mevzuunu tayin edecek. Bu mevzu’ sayesinde vücuda getireceğimiz hadisat-ı fikriyenin nevini tayin edeceğiz. Tarif bizi mevzuu haricinde lüzumsuz yere dolaşmaktan men’ edecek, çok kere de bizi mevzuu dahilinde çağırarak, ilmin kemiyet ve keyfiyetine taalluk edecek cihetleri gösterecek. Şu hâlde hiçbir cihetinin tetkik ve tahsilini ihmale meydan vermeyecek, imin

diğer ilimlerle münasebeti varsa izah edecek, şu suretle de ilmi mücerret, rabıtasız bir ilim gibi tedrisini mâni olacak ulumun vahdeti hususundaki nisyanımızı³³ tamir ettirecek, bilhassa ilmin esbap ve kavanini tayin edecek, binaenaleyh ekseriya ilmi bir malumat dersi şeklinde tağyir etmesine de meydan bırakmayacaktır. İşte ilmin tarifi ve mevzuu, tedriste vücuda getirilecek hadisatın kemiyet ve keyfiyetini tayin eder. Bu cihetin bilinmesi usul-i tedrisin en birinci meselesidir. Muallimin yalnız alim olması değil, ilmi, ihatası hakkında şuuru olması yani ne öğreteceğini bilmesi de elzemdir. Nitekim tedrisatta yapılan inhirafların³⁴, zikzakların, lüzumsuz, faydasız talimlerin yahut eksik kalan fikirlerin bütün mesuliyeti ekseriya ilmin tarif ve telakkisi, mevzuu ve ihatası hazmedilmemekten ileri gelir. Yoksa her ilmin tarifi, mevzuu üzerinde bir usulşinasın yapacağı mülahazat, tedrisatın miktarını haylice müteessir edebilir. Fazla olarak her ilmin halihazırdaki telakkisini de bu noktadan görmek pek iyidir. İşte hikmetin usul-i tedrisinde de hikmetin tarifi, mevzuu neden ibaret olduğu sarahaten bilinmeli, daha doğrusu nazar-ı dikkate alınmalıdır. Çünkü usul-i tedris meselesi her şeyden evvel tedris edilecek ilmin ferdiyeti ve diğer ferdiyetlerle münasebetinin tayini meselesidir.

Mabadı var

İsmail Hakkı

Hikmet-i tabiiye tedrisatı

Mabad

İlmin tarihinden alınacak fikirler

Her ilmin usul-i tedrisi; o ilmin tarih terakkiyat ve keşfiyatından olmalıdır. İlmin zuhur ve keşfi, alelade bir tesadüf ve temadinin eseri değil, belki birçok şartların, sebeplerin, muhitlerin neticesidir. İlim, tarihinde müteharrik ve mütekamil fakat bu tahrik ve tekamülünü zaman zaman izhar eden ferde benzer... İlmin tarihi bize ilmin mazideki hayatını, bu hayatın zamanda mütalaasını, yani seyr ve tekamülünü, bu seyr ve tekamülü idare eden ferdi, içtimai sebepleri gösterir. Yani ilmin felsefesini öğretir. Usul-i tedrisin, ilmin tarihinden edeceği istifade ne olabilir? İlmin tarihini tetkik ederek ilmi tevlit eden sebepleri, şartları öğreniriz. Öğreniriz ki: İlmin zuhurunda ihtiyaç en büyük amildir. Bütün kanunlar, düsturlar, hassalar... doymak bilmeyen bir şöhret ve tahsil hırsı, mağlup edilmek istenilen bir düşman endişesi, sefaleti tehvin edilmek³⁵ istenilen bir beşeriyet muhabbeti için aranmış, bulunmuştur. Bu tetkiklerin tedrisatta “fikirleri, kalemleri; ihtiyaçlara: Şahsi hayatı, insanı... menfaatlere, heyecanlara bağlamak” neticesini çıkarırız.

İlmin tarihini tetkik ederek ilmin zuhur ve terakkisinde devirlerin, muhitlerin, içtimaların, terbiyelerin tesirini öğreniriz. Öğreniriz ki her devir -maddi ve manevi- her muhit, her cemaat, her terbiye; ilmin zuhur ve inkişafına aynı derecede müsait

³³ Ç.N. Unutmamızı.

³⁴ Ç.N. Sapmaların.

³⁵ Ç.N. Hor görülmek.

bulunmamıştır. Öğreniriz ki ilim; tarihinin bütün imtidadında³⁶ -bir nebat, bir hayvan gibi- ancak müsait hayat şartları bulduğu zamanlarda, milletlerde ve muhitlerde doğmuş, büyümüştür. Öğreniriz ki harbli, kıtallı tarihler; ilmin laboratuvarlardan, potalardan çıkıp da hafızalara, kitaplara girdiği, kapandığı devirlerdir. İlimin çıkıp gezindiği, hürriyet ve hayatını muhafaza ettiği devirler ise bilhassa sulh ve mesalimetin tefekküre pek müsait olan devirleridir... Öğreniriz ki servet ve iktisatta ilmin teşekkül ve tekamülünde bir amildir. Hep bu tetkikatımızdan neticeler çıkarıp ilmi tedris ettiğimiz mekteplerin, medreselerin şeraiti, derece, muhitçe, ictimaca terbiyece tadile ulaşıyoruz. Çünkü ilmin zuhur ve tesisi gibi tedris ve tahsilinin de keyfi ve cebri olmayacağına, belki müsavi ve manevi şartlarla mukayyet bulunacağına artık iman etmişizdir. Aynı iman ile biz ilim tahsil eden talebenin maadasını, hürriyet-i içtimaiyesini, inhimakat³⁷ ve ihtirasâtını³⁸ dersanelerin, ameliyathanelerin hayat ve hareketini de takip etmeyi vazife sayarız.

İlimin tarihini tetkik ederek ferdi, içtimai ruhların, ilmin inkişaf ve imtidadında tesirlerini öğretiriz, öğreniriz ki: İlim ne münhasıran bir ferdin ne de münhasıran bir cemaatin mahsulüdür. Belki aynı zamanda alim ferdin mensup olduğu cemiyetin mahsulüdür. İlim; ferdi bir mahsul olduğu kadar, içtimai bir mahsuldür. Bu tetkiklerden ilim dersanelerini ve ameliyathanelerini hem ferdi hem içtimai bir hayata mazhar etmek fikrini buluruz. Bu fikir yolunda derslerin saatlerini, dersanelerin eşyasını, vaziyetlerini, ameliyathanelerin ferdi ve içtimai hayatını, inzibatını değiştirmeye çalışırız. Mesela rahip hücreleri gibi ferdi mesaiye, ilmi murakabelere müsaadeli odalara mukabil, mebusan meclisleri gibi gürültülü, münakaşalı salonlar yaparız. Hülasa; tedris hususundaki teşebbüslerimizi, keyfilik ve nefsilikten kurtarıyoruz, hakikiliğe doğru sürükleriz.

İlimin tarihi bize ilmin mazisiyle diğer ilimlerin ve sanayiinin mazisi arasındaki münasebeti, yani ulum ve sanayiinin bir ilme ve bir ilmin ulum ve sanayie müteakıl ve mütemadi tesirlerini öğretir. İlimin tarihiyle öğreniriz ki: İlim tarihindeki tekâmülün de başı boş değildir; diğer ilimlere, sanatlara bağlıdır. Beşeriyetin yalnız başına tekâmül eden bir ilmi değil, birlikte tekâmül eden beşeriyet ilimleri vardır... En uzak ilimler arasında bile kuvvetli ve samimiyetli münasebetler vardır, bütün ilimler derece derece akrabadır. İlimin tarihiyle öğreniriz ki: Bir kimyanın terakkisinde bir riyaziyenin tesiri olmuş, kimyasız biyoloji terakki ve tesis edememiş, tabiiyatsız içtimaiyat anlaşılmamış, içtimaiyatsız bir tarih daima kararmıştır... İlimin tarihi bizim vahdet ulum hakkındaki kanaatimizi kuvvetleştirerek kimya talebesinin, edebiyat hakkındaki, edebiyat talebesinin hikmet hakkındaki malumatsızlığını müsamahaya mâni olur ve kudret riyaziyesi olmayan yahut hayatîyat ve içtimaiyat hakkındaki vüsat idraka malik bulunmayan bir kafaya tam ilmi kafa dedirtmez. Yine aynı malumat sayesinde ilmin tatbikat-ı sanaiyesini ihmal etmeyiz. Sanayi ve tatbikatı da ilmi nokta-i nazarından anlamayı, izah etmeyi unutmuyoruz.

³⁶ Ç.N. Uzanışında.

³⁷ Ç.N. Aşırı düşkünlükler.

³⁸ Ç.N. İhtiraslarını.

İlmin tarihi bize ilmin tekamülü yolunda uğradığı zikzakları, ilmin keşşafiyatında basit hadiselerin ehemmiyetini ve tesadüflerin rolünü öğretir. Öğreniriz ki: Tarihte alimler gayri müspet fikirlerin, bazan de vehimlerin, hayallerin tesiriyle ömürlerinin bir kısmını yokluk aramakla geçirmişler, bu suretle ilmin seyrini bile ağırlaştırmışlardır. Hakikate varmak için kullanılan usullerin isabetsizliği keşfiyatı hep tehir etmiştir ve bundan bir tecrübenin ne kadar çok karışık, binaenaleyh yanlış izaha ne kadar müsteid bir mevzu olduğunu anlarız. Öğreniriz ki alimlere sebep ve kanun keşfettiren hadiseler ekseriya basit hadiselerdir. Fakat alimler bu basitlerdeki gizli sebepleri, hakikatleri görmek ve çıkarmak büyüklüğünü, zekasını göstermişlerdir. İlmin tarihi bu nev'den binlerce misal vererek bizde basit hadiselere dikkat meylini arttırır ve tedrisatımızın mevzuunu hep klasik eserlerden değil, ayaklarımızın altında, başımızın üstünde dolaşan hadiselerden tedarike başlarız. Yine öğreniriz ki: Keşfiyatın şerefi tesadüfe değil münhasıran şahsa aittir. Filhakika aynı cinsten belki yüzlerce tesadüf, yüzlerce insana çarpmış, fakat bunlar istifade ve keşfetmek kabiliyetini gösterememişlerdir. Alim ise aramış, bulmuştur. Bu kanaatle tedrisatta ferdi mesaiye daha çok hisse bırakırız ve çalışma muhitini geliştirir tenevvüne³⁹ müsaidleşdiriz. Tarihteki âlimlerin tercüme-i hali, hayat-ı ilmiye ve hususiyelerine ait malumatın da tedrisata ilhamları olabilir. Mesela ömrünün büyük bir kısmını seyahat, av ve koleksiyon peşinde geçiren ve en büyük fikirlerini en yaşlı zamanlarda bulan Dave'nin hayatı hususiyesi bize ulum-i tabiiye tedrisatında müşahedeye, mütenevvi' ve mütemadi müşahedelere, kolleksiyonculuğa verilecek mevkiin ehemmiyetini isbat eder. Alimlerin çocukluk hayatında geçirdikleri safhalardan ise, bir iptidai çocuğunu ilme başlatmak için kabul edeceğimiz hayatın, muhitin şartlarını çıkarırız.

Hülasa; alimlerin, keşşafın sanat mümeyyizleri, kudret şahsiyeleri, mesailerinin şeraiti, laboratuvarlarının şekliyat ve ruhiyatı, istimal edilen vesaitin basitliği ve mürekkebliği, ihtira⁴⁰ ve keşfe müdahale eden melekelerinin nevi, hususiyelerinin muhayyilenin ve faraziyelerinin keşfiyatındaki hassası, şuuru ve şuursuz hadiselerin, teselsüllerin suret-i vukuu, ilmi kanatların suret-i teşkili... gibi tarih-i ulumun bize öğretebileceği birçok noktalar ki ayrı ayrı izaha, tafsile değer, bize tedrisat namına çok fikirler kazandırır, bizim tarzı tedrisimizi, usullerimizi, saatlerimizi, programlarımızı, sıralarımızı, eşyamızı... değiştirmeye sebep olur zengin ilham menbalarıdır. Tarih-i ulumun böyle münhasıran tedris ve usul-i tedris nokta-i nazarından tetkiki; bize klasik ilm-i ruh ve usul-i tedris kitaplarının kazandıramayacağı fikirleri, yolları verir. Hatta bu itibarla yalnız tarih-i alimlerin değil, hal hazırda mevcut alimlerin de hayatı ilmiye ve hususiyelerini tanıtmak faidelidir. Bu nokta-i nazardan ilim laboratuvarlarının ziyaret ve tetkiki de faidelidir. İnsanlar, kimya, nebatat, edebiyat dershanesi yapmak için evlerini, mabetlerini ve birbirlerinin dershanelerini taklit ve tekrar etmişler. Fakat bu işler için bir kimyacının, bir nebatatcının laboratuvarını, bir edibin hücre-i işigalini görmeyi ve ondan mülhem olmayı gariptir ki düşünmemişlerdir! Tarih uluma dair olan bütün tetkikat; her ilmin tedrisine ait

³⁹ Ç.N. Çeşitlendirilmesine.

⁴⁰ Ç.N. Buluş.

maddi ve manevi şartlar üzerine tesirler yapabilir. Çünkü tarih; hadisat-ı ruhiyenin en dolu mahzenidir. Şu hâlde usul-i tedris meselesi bir tarih ve felsefe-i tarih meselesidir.

Usul-i felsefisinden alınacak fikirler

Her ilmin tedrisindeki tekâmül; onun tekâmül-i beşeriyesine muvazi olmak lazım gelir. Tekâmül ferdi tekâmül-i beşeriye muvazidir.⁴¹ Yani her ilmin bir fert tarafından tahsili; o ilmin beşeriyet tarafından tesisi için kat' edilen tarikten geçer. Mesela nebatat; müşahede, mukayese, tecrit, tamim tarihiyle tesis etmiş bir ilimdir. Bunun tesisinde de aynı yol takip edilecektir. İnsanlar evvela fasılaların camialarını bulup fertleri ayırmamışlar, evvela fertleri müşahede edip bunlar da fasılaların mümeyyizelerini tefrik etmişlerdir. Şu hâlde fasılalardan fertler çıkaran bir tedris nebatatın usul felsefesine muvafık değildir. Biyojenetik Kanunu'ndan mülhem olarak her ilmin usul-i tedrisini o ilmin usul-i felsefesine raptetmek mümkündür. İlimlerin usul-i felsefisi mantığın usuliyat=méthodologie denilen kısmında mütalaa olunur. Usuliyat; her ilmin hakikate, esbab ve kavaniyete, umumiyat ve mücerredata varmak için kullandığı tariklerin heyet-i mecmuasını gösterir. Usul-i felsefi bize ilmin tariklerini göstermek suretiyle bu tariklerden zekayı geçiren melekelerin nevini de tayin eder. Mesela hikmet, kimya yalnız bir müşahede ilmi midir? Yoksa bu ilimlerde faraziyelerin, muhayyilenin hissesi de var mıdır? Bu hisse ne derecededir bunları gösterir. Bundan ilmin tesisinde fail olan melekatin nevini öğreniriz. Mesela cebir, müsellesat, hendese-i haliye gibi tamamıyla kemiyi olan ilimlerde, hikmet, kimya gibi kemiyi ve keyfi olan ilimlerde, nebatat, hayvanat gibi hissiyati ve daha ziyade keyfi olan ilimlerde muhayyilenin dahl ve tesiri hakkında bir fikir alınız ve bundan tedrisatta her talebenin karihasına bir savlet vermek, herkesin kudret-i şahsiye ve tahayyüliyesini tahrik etmek ihtiyacını takdir ederiz ve tedrisatı yalnız ferdin kudret tetkikiye ve şehadetiyesini değil, aynı zamanda kudret icadiye ve ibdaiyesini tenmiye eder surette veririz. İlmin usul-i felsefisi bu hakikatlerden ayrıca ilmin zuhurunda faal olan melekatin tabii ve ruhi nizamını da gösterir. Mesela hikmette kanununun tetkik, tahayyül, mukayese, tecrit tamim sırasında bulunduğu fakat tedrisatta takip edilen: tamim, tecrit, mukayese, tetkik sırasının gayri tabii ve sakıt bir sıra olduğunu anlatır. Biz bu suretle tedrisatta melekati ma'kus bir surette çalıştırmak tehlikesinden kendimizi koruruz. Ve talebimiz de tahsilin hıfzısıhhat kanunlarını elimizle bozmamış oluruz. Şu itibarla usul-i tedris meselesi bir mesele-i felsefidir.

İlmin gaye-i hususiyesinden alınacak fikirler

Her ilmin usul-i tedrisi; tedristeki hususi maksada göre değişir. Her ilim her yerde, her zamanda aynı maksatla tedris edilmez. Her ilmin usul-i tedrisi; maksada, ihtiyaca göre değişir. Bir ilmin usul-i tedrisinde vücuda gelen başlıca tahavvüller şunlardır:

1. Mektebe göre değişir. Mektebin umumi, mesleki, ilmi, sanai... olması; usul-i tedris üzerine bir tesir yapar. Mesela hendese dersi her mektepte aynı surette tedris edilmez. Hendese; ilmi gayesini daima muhafaza etmekle beraber iptidaide terbiyevi, sanayide

⁴¹ Loi Biogénétique = Biyojenetik kanunu

tatbiki, mühendishanede, mimari mektebinde ibdai, Darülfünunda münhasıran riyazi ve ilmi bir mahiyet alır.

2. Memleketin gaye-i milliyesine göre değişir. Her memleket mekteplerini aynı gaye ile yapmaz. Her memleketin mekteplerinde tedris edilen dersler aynı maksada yaramaz. Aynı ilim muhtelif memleketlerde -tabiatının müsait olduğu derecede- muhtelif maksatlara hizmet edebilir. Bu maksatlar; ilmî, iktisadî, nazarî, amelî, tefekkürî, tatbikî, bediî olabilir. Mesela eşya dersi her yerde -eşya dersi olmakla beraber- İngiltere’de bediî, Fransa’da lisanî ve mantıkî, Türkiye’de hemen münhasıran tevsimi bir maksada⁴² hizmet etmektedir.
3. Talim ve terbiye unsurlarının rekabetine göre değişir. Tedristen ilk ve mühim gaye; talim yahut terbiyeye göre usulde talimi yahut terbiyevi olur. Mesela hendese mekatib-i iptidaiyede bir terbiye vasıtası gibi tedris edildiğinden dolayı sırasına göre vucudi, fikri hissi, azmi, harekete getirir, bir terbiye-i umumiye vasıtası olur. Sultanilerde ise hendesenin talim ve terbiye unsurları muvazene bulur. Halbuki mekatib-i aliyede fikr-i talim unsuru galebe eder. Nitekim el işleri mekatib-i ibtidaiyede münhasıran bir terbiye-i umumiye, sanayi mekteplerinde bir terbiye-i meslekiye, imalathanelerde ise münhasıran sanat olarak kullanılır. Şu takdirce usul-i tedris meselesi; milli ve mahalli bir meseledir.

İlmin psikolojisinden alınacak fikirler

Her ilmin usul-i tedrisi; onun ruhiyatına göre değişir. Çünkü tedris, zekada muayyen hadiseler yani fikirler vücuda getirmek olduğuna göre, bir mesele-i ruhiyedir. Zekâda vücuda gelecek hadiselerin nevini, teşekkül ve tahaffuz kavaniyetini bize gösteren ilim, ilm-i ruhtur. Tedrisin maddi ve manevi şartları ilm-i ruh vasıtasıyla mütalaa olunur. Tedrisin maddi ve manevi şartları ilm-i ruh vasıtasıyla mütalaa olunur. İlim; bir müşahede yahut bir tecrübe ilmi olduğuna, ilim; bir istikrai yahut bir istintaç ilmi olduğuna göre usul-i tedrisi de başkalaşır. Her ilmin usul-i tedrisinin kendi ruhiyatına göre değişmesi; esasen ilmin tarifi, tarihi, felsefesi gaye-i hususiyesi ile tayin eden şartların zaruri neticesidir. Bütün bu mebdeler vasıtasıyla zekâ da vücuda getirilecek fikirlerin nevini, hududunu, sırasını... tayin ettikten sonra asıl fikirlerin teşekkülünde kullanılacak vasıtaların intihap ve tayini ilm-i ruha terk edilir. Bundan başka ilmin ruhiyatını müteessir eden başka tahavvüller de vardır:

1. Talebenin yaşına göre tebeddül eder.⁴³ Her yaştaki çocuklara aynı usul, aynı vesait tatbik edilemez. Büyüklerin mütemadiyen dinleyebileceği bir takrir çocukları üzer. Büyüklere mücerret surette verilebilecek olan bir ahlak fikri çocuklar tarafından ancak uzun masallar, vakalarla hazmedilebilir.
2. Talebenin seviyesine yani eski fikirlerine göre değişir. Aynı dersin aynı yaşta her çocuk için anlaşılır olması lazım gelmez. Bir sınıfta aynı dersi anlayan anlamayan

⁴² Ç.N. Adlandırma maksadına.

⁴³ Ç.N. Değişir.

çocuk vardır. Aynı muallim hakkında bir sınıf talebesi tarafından müsbet ve menfi takdirler izhar edildiği çok görülmüştür. Onun için muallim bütün zihinlerin ihtimallerini nazarı dikkate alarak tedrisatını dalgalandırır.

3. Talebenin zihniyetine, telakkیاتına göre tebeddül eder: Her talebenin aynı dersi bir türlü alış, bir türlü anlayışı vardır. Muhitinde şimendifer, vapur, teyyare bulunmayan bir memlekette bu eşyanın fikirlerini vermek için son derece ihtiyat gösterilir. Bunların yanlış, sakıt hayallerle zihne yerleşmesi pek ihtimal içindedir, mutaassıp bir muhitte dünya ve içtima meseleleri mevzubahis olurken büsbütün ayrı bir usul-i talim ve telkin kullanılır.
4. Vesaite, mekâna göre tebeddül eder. Her ders her vasıta ile her yerde verilemez. Dağsız, nehirsiz bir çölde verilecek dağ ve nehir fikirleriyle, İstanbul gibi her türlü tabiat arizalarını biriktirmiş olan bir memlekette verilen aynı fikirlerin alınması, anlaşılması arasında farklar vardır. Kimyanın tedrisi; asgari vasıtalara, cisimlere muhtaçtır. Bir kimyager ne kadar muallim olursa olsun bu asgari şeraite malik olmadıkça cesim, tesir, teamül fikri veremez. Bunun gibi her ilim, her ders asgari vesaite muhtaçtır.
5. Talebenin fert yahut cemaat oluşuna göre değişir. Bir ferde anlatış ile bir cemaate anlatış arasında fark vardır. Bir fikrin bir fertte teşkiliyle bir cemaatte teşkili arasında zamanca, kuvvetçe fark vardır. Cemaatin adeta başka bir ruhu vardır. Bir muallime bir fert düşerse talim ve telkin gayet şiddetli olur. Fikir çabuk teşekkül ve teselsül eder. Bir de fert tedrisi ile cemaat tedrisi arasındaki inzibat başkadır. Cemaati yalnız tedris değil, inzibata koymak ihtiyacıyla usul-i tedrisi değiştirmeye ihtiyaç vardır.
6. Zamana göre tebeddül eder. Bir ders muayyen ve mahdut bir zamanda verilebilir. Bir fikir bir mevzu ne kadar iyi teşhir ve tefsir edilirse edilsin, bunun hakkıyla anlaşılması ve anlaşıldığı kadarının zihinde yerleşmesi zamana bakar, Fikirlerimiz adeta bir takım mayi'ler gibi muayyen miktar ve zamanda teressüp ve tebellür eder.⁴⁴ Hiçbir muallimin kudret ve vukufu ile zamandan, tekerrürden ibaret olan bu zihin kanunu değişmez. Onun için her program, her sınıf bir de zaman ile bağlıdır. İşte usul-i tedris bu asgari zaman haricindeki müsaadeye göre çok terbiyevi az terbiyevi, çok ferdi, az ferdi, çok telkini, az telkini olarak değişir. Pek dar olan bir zamanda hendeseyi bir tecrübe, münakaşa, muhakeme, teşebbüs, ibdai usulüyle veremezsiniz. İster istemez fikirleri nassı⁴⁵ ve telkini olarak vereceksiniz. Onun için çok yüklü olan programların bir nass dersi gibi tedrisi zarurileşir. Şu hâlde tedris meselesi; nihayet bir mesele-i ruhiyedir.

Bütün bu şartları nazarı itibara almaksızın bir ilmin usul-i tedrisi hakkında verilecek hükümler tabiatıyla mevzusuz ve mutabakatsız olacaktır. En iptidai bir müessesede hatta ana mektebinde bile tedrisin bu ilmî, tarihî, mantıkî, mahallî ve ruhî esaslarını tatbik

⁴⁴Ç.N. Çöker ve billurlaşır.

⁴⁵ Ç.N. Nassa ait (Her türlü şüphe ve tereddüdün ve tenkidin üstünde).

etmeksizin tek bir fikrin bir yerden bir kafaya nakline imkân yoktur. Tedris; mihanikiyeti gayet karışık, sebepleri, kanunları müteaddit ve muhtelif bir keyfiyettir.

İsmail Hakkı

Kaynakça

Baltacıođlu, İ. H. (1331/1913). Hikmet tedrisatı. Tedrisatı İbtidaiyye Mecmuası, Nazariyat ve Malumat Kısmı, 5(30-33), 90-96; 5(30-4), 124-128; 5(30-5), 144-151.

Sami, Ş. (1899). Kamus-i Türkî.

Original Metin

تدریسات تالیس بحلمری

حکمت تدریساتی (*)

اباطل و خرافات ترقیات اجتماعیه مزه بویوک برانکل ایسه،
اونلری ییقمق ایچین داها قوتلی طبیعت و حقیقت علملری
واردرد. علوم طبیعیه و حکمیه شرقده هیچ برمسلك اخلاقی
و اعتقادینک تأسیس ایده مدیکي انقلاب حیاتی بی یاراتاجق در...

حکمتک موضوعی اجسام غیر عضویه در . فقط حکمت ،
هکمتک مرضوعی در؟ بواجسامک بالکمز عمومی و مشترک اولان حادثه لرندن، بوحادثه لرك
سبیلرندن، قانونلرندن بحث ایدر. حرارت، صوت، ثقل... که حکمتک موضوعه
داخل در ، هر جسمه شامل اولان عمومی خاصه لدر . شو تقدیرجه حکمت ،
اجسامک اجزا و افرادینه دکل، بلکه کتله سنه، هیئت عمومی سنه موضوع بر علم در.
اونک ایچین بوتون حکمت حادثه لرنده اجسامک طبیعتی و ترکیبی ثابت قالیر ،
ده کیشمه ز؛ ایشته بواعبار ایله حکمت، قارده شی اولان کیمیان ابریلور .

حکمتک تعریفنده ، حکمتک معناسنده بزم اُک چوق دقت ایده جکمز نقطه
« سبب » و « قانون » سوزلری اولاییلیر : دیمک که حکمت ، حادثه لرك تدقیقندن
عبارت بر بحث دکل، حادثه لرك سبیلرینی، قانونلرینی یعنی کندی آرالرنده کی مناسبلرینی
بولان، دوشون بر علم در. بواعبار ایله تدریسات تالییه ده اوکره تیلن حکمت درسی،
تدریسات ابتداییه ده اوکره تیلن « اشیا درسی » ندن بوسبوتون فرقلی در ؛ شویله که
« اشیا درسی » کوست، ریر؛ قوقلاتیر ، یوقلاتیر ... فقط پک آز دوشوندوریر ،
پک آز آکلاتیر. « حکمت درسی » ایسه بوتون بومشاهده لرك و تدقیق لرك فوقده
چالیشدیرر: ایضاح ایدر، دوشونور، بولدورر ، کشف ایتریر؛ برنجیسی انسانک
کوزینه، ایکنجیسی انسانک عقلنه مراجعت ایدر . « اشیا درسی » علی العاده بر
معلومات درسی، « حکمت درسی » ایسه بر علم، یعنی علت و قانون درسی در.

حکمتک تعریف و تلقیسنده دقت ایده جکمز ایکنجی بر نقطه دخی ، بوعلمک

[*] بومقاله ده « حکمت » کله می هپ « حکمت طبیعیه Physique » مقابل اولارق
قوللانیلمش در.

منحصر آبراشیاو کیفیت علمی اولمادینی، عینی زمانده برکیت و ریاضیه علمی اولدینی در: خدمت حادثاتک اشکال، الوان، اوضاع و حرکاتی ینه اشکال، الوان و اوضاع و حرکاتدن عبارت سبیلر، قانونلره ایضاح ایتمکه قالمایور، بو حادثه لرك کمی سبیلرینی، کمی نسبتلرینی، کمی سبب و قانونلرینی، خلاصه ریاضیه سنی ده ایضاح و اثبات ایدیور. اویله که حکمت، رنگلری، شکللری، حرکتلریله نه درجه طبیعه علمی ایسه کیتلری، نسبتلری، دستورلری ایله ده ریاضیه علمی در. تعیر دیکره حکمت هم تجربی در، هم ده ریاضی در. علم حکمت، ایسته بو ایکی نوع ادراکک محصولی در. هرایکی شعبه، بررینک لازمی، بررینک متممی در. شو تقدیرجه حکمتی نه منحصر آ براشیا درسی، نه ده منحصر آ بر جبر درسی کبی تلقی ایتمک یا کلش، فقط حکمتی عینی زمانده کمی و کیفی بر علم و درس اولارق تلقی ایتمک، احوال تربیه و تدریس سنی ده بو نقطه دن اداره ایتمک دوغرودر.

بر علمک تربیه ایله مناسبتی و زردر دیمک، او علم، بدن، ذکا، حکمتک تربیه ایلر مناسبتی حس و اراده کبی هر هانکی موجودی تمیزی فعالیتیه کتیرر، نشوو وار می در؟
نمایه سوق ایدر، اونلرک تکاملنه تأثیر ایله ده، دیمک در. رسم جیمناستیک، شعر، موسیقی، ادبیات... کبی درس لرك تربیه ایله علاقه دار اولماسی، هب بو فعالیتیه و تکامله تأثیر ایدیجی ماهیتلرندن ایلری کلیر. بو درس لرك کبی، علم حکمتک ده تربیه یه تأثیری، طبیعتدن، طبیعتک مساعد اولدینی اصول تدریس دن انتشار ایدر. شویله که حکمت بر ماده و تجربه علمی اولوق اعتباریه انسانه هر شیدن زیاده بر ماده و تجربه تربیه سی ویرمه که مساعد در. و ماهیتی نه قادر تبدیل ایدیله برسه ایدیلسین، اوندن بر شعر و ادبیات موضوعی جیقارمق ممکن دکل در!.. دیکر جهتدن بو علمک، طبیعتنه خاص بر تربیه یی ویره بیلر می آنجاق موافق بر اصول تدریس یا خود اصول تحصیلک قوللانیلماسنه باغلی بر نتیجه در. حکمت تدریس اتی واردر که طبیعت اساسیه سنه موافق بر اصول ایله تدریس ایدیله یکنندن مفکره نك قدرت تجربه و اثباتیه سنی آرتدیره ش؛ حکمت واردر که - سقط بر اصول تدریسک قربانی اولدیغندن - بو مفکره یی کله لر، و هملرله دولدورمش در!.. خلاصه درس ایله ویریه لک تربیه، هم موضوعک طبیعتدن هم ده اصول تدریسک حقیقت و مطابقدن انتشار ایتمکه در... اویله ایسه حکمتک تأثیراتی آکلامق ایچین اولو حکمتک طبیعتیه مساعد ایتدیکی تربیه یی، صوکر بو طبیعت موافق اصوللری تدقیق ایله م:

دنیاده هیچ بر علم یوقدرکه بلکه حکمت قادر تجربه به مساعد
 حکمت، ترقیب ملکه سنی اولسون... جوغرافیا، تاریخ، قوزموغرافیا، طبقات... کبی
 ناصل نمیه ابر؟ علملرده واسطه قوللانديغمز کوز، بوراده قولاق آل، قول،
 باجاق... بوتون عضلات ایله برله شەرك ماده نك بوتون خواص واطلاعاتنه تعلق
 ایدیور. حکمتی، یووارلانان برطاشک، که ریلن بر اوقک، قیریلن بر صاپانک
 رؤیتدن، ضیاسی، صوتی، الکتریقی اویله بوتون بوماده لرك، قوتلرك، قانونلرك
 تدقیقه کوتورن تکامل، هرشیدن، هر واسطه وقوتدن اول آلك، کوزك، قولاغك،
 بوتون وجودك، محصولی در. حکمتك دستورلری، قانونلری کتابلرده، فقط
 بوتون بودستورلرك، قانونلرك معدنی تشکیل ایدن حادثات، طبیعتده وبوتون
 بو حادثاتی قابل ادراك برشکله قویان قوتلر، بزم کوزمزده، قولاغمزده، المزده،
 آیاغمزده در! اونك ایچین کیمیا توسیم، طبیعات تصنیف علمی ایسه، حکمت
 تدقیق و تجربه علمی در. حکمت انسانی، اجسامک شکل، رنگ، وضعیت،
 حرکت، انکسار، الاستیقت، ضیا، صوت، الکتریق... کبی بوتون اوصاف
 وخواصی تدقیق ایندیره رک کورمکه، ایشتمکه، طوتمه به، خلاصه تدقیق ومشاهده به
 آلیشدر. حکمت، مادیات و مثبتات دنیاسندن اوزاق یا شامش اولان انسانلری
 بو عالملرك اؤ غریب و اسرار انکیز حادثه لرله؛ حکمت، چوجوغنک تمایل وانسیاقیله،
 اویونلریله یابدینی ایلك مساوی تجربه لرك فوقنده کی مساوی، مثبت فکری
 انسانیته قازاندر...

حکمت عالم مادیات ده ظهور ایدن حادثه لری تدقیق ایله قالمایور،
 حکمت مقابله ملکه سنی بو حادثه لری کندی آزالرنده یا قلاشدیریور، مقایسه ایدیور،
 ناصل نمیه ابر؟ الکتریق بر الکتریق در، فقط جسمنه، محیطنه، جسمک،
 محیطک طبیعتنه کوره تجلیسی باشقه در!.. جاذبه بر جاذبه، فقط بوتون مسلط
 اولدینی جسمک طبیعت وکثافتنه وقاوریان محیطک طبیعتنه، کثافتنه کوره سقوطک
 زماتی وسرعتی ده کیشدیور... حالبوکه طاش اولسون، پاموق اولسون، دنیا
 اولسون، بوتون جسملرك، بوتون ماده لرك تابع اولدینی یالکز بر قانون، سقوط
 قانونی، وارد. ایشه ذکا بو وحدتی تشکیل ایتمک، بو وحدتک آری شکلری
 رنگلری ویرن اسراری کشف ایتمک احتیاجیله اولافرلر، حادثه لر اوزرینه
 دوشه رک سوکرا بو فردلری، حادثه لری بر برینه یا قلاشدیریور، اونلرك مشابته

وضدیت و جهلرینی اولچور، مقایسه ایدیور. حکمتک بویولده احیا ابتدکی ملکه؛ مقایسه در. بومقایسه که ذکاتک هر هانکی بر فرد اوزرنده توقفنه، حیرتنه مانع، بر مقایسه که ذکاتی اصل حادثاتی اداره ایدن سرلری کشفه، قانونلری بولمه یه کوتوریور... حادثه لریک تدقیقندن آلتان فکرلر و حکملمه هب مثبت و مادی در. **مادریک تدقیقندن** حکمت، اولمایان، وجود بولمایان، وجود بولماسی حقیقت **آلتان فکدر** و حادثه ایله فرض و اثبات ایدیله ۴۰ین شیلر، روایتلر، ماصالار، ادعایلر اوزرینه فکر، حکم ویرمز!.. حکمتک موضوعلری دایما تدقیق و تجربیه نیک محصولی، هب حقیقت، هب ممکنات در. حکمتده اگ اسرارانکیضیا و الکتریق حادثه لری بیله مقبول، چونکه ممکن، مثبت، موجود در. حالبوکه حکمت نه قادر اهمیتسز و نه قادر تأثیرسز اولورسه اولسون، اگ اوافق بر قوه و همیه نیک وجودینه بیله قائل اولماز. بو علمک هنوز قابل اثبات و تحقیق اولمایان فرضیه لری، یعنی خیاللری بیله چیلغین، بوزوق بر قریحه نیک دکل، طبیعت و حقیقت اشیا یه کوره بنا ایدلمش علمی بر نخیله نیک، دهانک محصولی در. حکمتک یالانلرنده، خویالارنده بیله حقیقتک، حکمتک بر وجودی، بر تأثیری وارد. ایشته علم حکمتک دایما طبیعت، حقیقت و امکان آرایان، دایما مثبت قووالایان بخشاری، موضوعلری اوزرنده ایشله یین بر ذکا، ایسته ر ایسته مز موهوملمر، غیر قابل اثبات ادعایلر ایچین قاپانیر، آرتیق بونلری آلتاز، هضم ایتمز اولور!.. اونک ایچین علم حکمت، تربیه مثبتیه نیک بر مکتبی در. بو مکتبک فیضیه درکه بر مملکتده اباطل و خرافاته اعتقاد ایدن او هام پرستلر قورتولور. حکمتک کیردیکی یردن جذلر، پرلر، اوماجیلر قاچار!.. اونک ایچین حکمت تدریساتی بر مملکتده قورو عقلک، محاکمه نیک، منطقک بیله یاپامادینی فکری انقلابی یاپار، ملتلیک نسج عقلیسنی عادتا یکیلر...

حکمت محاکمه بی تربیه ایدر؛ بوتأثیر پک آشکاردر. چونکه حکمتده افراد و حادثاتی تدقیق ایله باشلایان ذکا، مقایسه صفحه لرندن کچدکدن سوکرانهایت اصل علمی تشکیل ایدن فکر عمومی بی، علتی، قانونی کشف ایدر. ذکا، بوتکاملنده **حکمت محاکمه بی** ناصل تربیه ایدر؟ بسیطدن مرکه، یعنی حادثات و جزویاتدن قوانین و کلیاته دوضرو یورور. ذکاتک بو یوروشی، محاکمه «استقراء» دینیلن شکلدی در. حکمت تجربیه نیک بوتون

قوانینی بو نوع محاکمه‌لرک محصولی در . دینیه بیلیرکه استقرائی محاکمه بو علمک ساحه‌سندن انتشار اتمشدر . حکمت اویله استقرائی بر علم در که بر بیغین حادثه‌دن تک بر قانونه وارمق و یولده دوشیله جک خطالردن صاقینمق ایچین کیلمه‌سی لازم کلن بوتون کچیدلری ، یوللری یاپیلماسی لازم کلن بوتون احتیاطلری کوسته‌ریر ، منطق اصوللری اوکره تیر ؛ تدقیق ، مقایسه واستقراء قابلیتی اویاندریر .

محاکمه‌لرک و بررایی
حکمت ، حادثه‌لری تدقیق ، مقایسه ، نهایت تصنیف ، تألیف
و تمعیم ایده‌رک بزه طبیعت و قوتلری - حقنده بر طاقم عمومی
باصلیه قناعلر
فکرلر ، قناعلر و یرییور : حکمت بزه کوسته‌رییورکه دنیاده

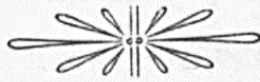
هیچ بر حادثه سببسز دکل در . . هر حادثه‌نک بر سببی ، و هر سبیک بر حادثه‌سی واردر . بوتون بو سبیلر مادی سبیلر ، مادی قوتلردر . بناءً علیه هیچ بر حادثه ، هیچ بر تحول و حرکت جنلر ، پریرلر ، شیطانلر . . کبی موهوم سبیلره عطف ایدیله مز . ییلدیریم ، سیل ، بورا ، قاصیرغه ، اندفاع . . . بوتون بو حادثه‌لرک قطعی ، فرضی - یعنی هنوز تجربه ایله ثابت اولماش - بر سببی ، بر علتی واردر ؛ دنیاده هر شینک ، هر حادثه‌نک بر سببی بر حکمتی واردر . ینه حکمت بزه اثبات و اظهار ایدرکه بوتون سبیلر ، عینی شرائطده عینی نتیجه‌لری تولیدایدر : جاذبه‌نک تعلق ایده بیلدیکی هر جسم سقوطه ، قوتک تأثیر ایتدیکی هر جسم تبدیل مکانه میالدر . بو نتیجه‌لرک اشکال و مقدراتی اسباب حکمیه دن ماعدا هیچ بر قوتله قابل تعدیل و تغییر دکلدر . یوزلرجه حادثه‌لر ، یوزلرجه دفعه‌لرنده اثبات ایدیورکه ییلدیریم نه ساوی بر آفت ، نه ده کناهاکارلرک بیننه متوجه بر بلادر . ییلدیریم ، حکمی بر شرطک ، حکمی بر سبیک محصولی اولان ینه حکمی بر حادثه‌دن ، شراره‌دن باشقا بر شی دکلدر . بناءً علیه ییلدیریم ، جامع اولسون ، کلیسا اولسون ، مراقده مبارکه اولسون ، مقامات مقدسه اولسون ، ایسته زنکین قوناغی ، ایسته فقیر قولوبه‌سی اولسون . . . اینمکه ، راست کلدیکی یا قغه ، بیقیمغه مخصوص بر قوتدر . اونک فعل و تأثیرینی تعطیل ، هیچ اولمازسه تبدیل ایده جک بر سبب ، آنجاق آنجاق کندی نوعندن بر حادثه ، ینه کندی نوعندن بر سبب یعنی حکمت اولایلیر ؛ بناءً علیه مقدرات حکمیه‌نی تعدیل و تنظیم ایده جک نه دوزغریدن دوزغری‌یه اعتقادات ، نه ده اخلاقدر ؛ بلکه علمک کندیسی در . نه کیم ییلدیریم آنجاق بر پاراطونرله تبدیل استقامت ایده بیلیر . بناءً علیه ییلدیریمک شرندن قورتولمق ایچین

یابلاجق بوتون تضرع لر، بوتون نیازلر حادثه نك شدتی اوزرنده أك اوفاق بر تأثیر بيله حاصل اتمكسزین وقوعه كلیر . ناموسنه ، عفته كووه نهرک قولوبه سنی بر قایا . لنده جانان بر کویو ، قدرت حکمیه و ازلیه قارشئ کوزینی یومان بر جاهل در ! . . چونکه یووارلانان بر طاش ، طاشلقدن قوپان بر قایا ، نه فضله ، نه اکسیک ، سقوطک شدتیه مناسب بر غیرتله اوکونده بولدینی هر علینک یاخود ولینک قولوبه سنی بیقاجق در ! . . دنیاده قوپان ، یووارلانان بر طاشک ایشیتدیکی ، دویدینی ، آکلادینی یالکز بر سس واردر : اوده نه علینک ، نه ده ولینک بلکه جاذبه ارضک سسی ! . .

حکمت هر حادثه نك سینی ، هر سبک نتیجه سنی ایضاح ایتدیکی
 حکمت ، هارئاتک کبی ، حادثه لر ، سبیلر آراسنده کی مناسبتلری ده کوستریر .
 حکمت تحصیل ایدن بر ذکا ، ادراک ایلرکه ، دنیاده هیچ
 مناسبتانی تفکر
 ایتدیر
 بر حادثه سبیسز اولسادینی کبی ، هیچ بر حادثه ده اشسز ،
 اقرباسز دکل در ؛ دنیا ، مزوی و سرسری حادثه لر دن عبارت دکل ، متشابه ،
 مترادف حادثه لرک طاقلرندن متشکل در . هر حادثه نك اجزاسی ، افرادی آراسنده
 بولان نظام وانتظام ، آریجه حادثه لر آراسنده ده واردر . حکمتده کی بو تدقیقلر
 تفکرلر درکه ذکایی حیات ایچین ، حیات فکریه ایچین یک مهم بر احاطه قدرتی
 ایله تجهیز ایدیور : قافا یالکز فردلر حادثه لر اوزرنده دکل ، فردلرک ، حادثه لرک
 مناسبتلری ، مطابقتلری اوزرنده ده دوشونمکه باشلا یور . اونک ایچین حکمت
 علی الماده تدقیقلر و مشاهده لر فوقنده تفکرلر دن عبارت بر تربیه فلسفیه ویریور .
 حکمتک تعمیمی نازلره
 حادثات اوزرنده لزومی قادر تدقیقه آیشمامش فقط چوق
 اوقومش ، چوق نظریه ، قانون بلله مش بر قافانک حیاده
 تأثیری
 اک بویوک فلاکتی ، برایکی قاپا مشاهده دن حقسنزجه عمومی
 بر حکم ، بر قانون چیقارمق ایستامسی در ! . . بو تعمیمچیک ثابت مهلك در چونکه
 ذکانک اک مهم بر واسطه تحصیل اولان قدرت تدقیقه سنی محو ایدیور . بواعیادی
 آلان ذکالر - غریب بر علم و قانون فابریقه سنی کبی - هر کوردیکی شیئی بردورلو ،
 بر صورتله ، خصوصیه کنسینه کوره ایضاح و تقدیره باشلا یور ، عندی قانونلر ،
 خیالی علملر چیقاریور . بو علتک بر انسان ایچین اک بویوک ضرری نه اولابیلیر ؟ . .
 بوتون ادراکی عالم خارجی نك حقیقی مناسبتلرینه ، قانونلره قارشئ قاپامق بوکا

مقابل قافاسنده مخیلاتدن عبارت برادرک، معلومات وعلم طاشیمق در! .. عمومیتله انسان فطرتلریله، کنجلیر ایسه خیالپرستلکلریله، جاهللهر کنججه بونلرده معلوما. تمزلقلریله آز چوق بو ذهنیته، بو طرز تفکر وتلقی به مستعددرلر ... بر ملتک قافالردن فیشقیراجق هر درلو علملرک بلکه اُک بویوک دشمنی ایشته بو حقسنر استعجال، بوتعمیمجیلک اولدیغنی دوشونه رک اعتقاد ایلم که: کنجلیک، انسانیتی تربیه ایده جک بر اصولک اُک بویوک وظیفه سی بو «طبیعت فکریه» نی طارتمق، اوکا بر کم وورمق اولمالی در؛ وبز شرقلیلرک چوق خیالچی، اوهاجی انسانلر اولدیغمز ده بیله رک علاوه ایدرم که: بز لر تربیه من، تحصیلمز ایچین - حتی هر ملتدن زیاده - بو نوعدن بر «احتیاط ومراقبه تربیه سی» نه محتاجز ... بو احتیاجی آنجاق علمی یعنی متائی واحتیاطکار بر تدریسی ازاله ایده بیلیر. ایشته علم حکمتک تاریخی ده علی العجله یاپیلان تعمیملرک ضررینی کوستریبور، ایشته علم حکمتک تجربه لری، استقرالری، استناجلری بزه بر حکمک بویوک قدرتی ومعنوی مسئولیتی آکلایبور. خلاصه بو علمک تجربه لریله بر «اصول تدقیق»، بر «اصول تعمیم»، اوکره نیورز وبو تجربه لرک تکرارندن ترسب وتبیلر ایده جک فکری اعتیادلر سایه سنده آرتق کندمز هر خصوصده عجله تعمیملرک، ساخته فلسفه لرک سقط حکملرندن، بویوک خطالردن قورتاریبورز.

(مابعدی وار)

تدریسات تالیله بخلری

حکمت طبعیه تدریساتی

— مابعد —

انسان فطرة متجسس در . بوتجسسك البارز شكلنی چوجو-
ملكتمك مراقصی قلرده كورورز : چوجوق بر چوق سؤاللریله - بونه ؟
ارزربنه تأثیری بونه ؟ - دیهرك كوردیكی ، ایشدیكی ، طوتدیغی هر شیبی
صورمق ، اوكره نمك ایستهر . اوزون مبارزله بر انسانیت ماضیك تركا بتدیكی
یوارثیت ، انسان اوغلنی اشیايه ، بالخاصه جانلی ، حرکتلی ، قورقونج ، اسرار
انكیز اشیايه مراقلی یاییور . چوجوغلک تصادفی و سراسری سؤاللریله ترقی ایدن
بو مراق و تجسس ، غایه سنی یوكسه لته یوكسه لته داها علاقه سز ، داها معنوی
و علمی موضوعلره دوشویور ؛ علمده ، كشفك ، تبك عادتا بر رهبری اولویور .
دونکی چوجوق ، بوكونك مراقلی ، هوسكار ، متفكر كنجی اولمش در . ایشته
حكمتك حادثه لری ، تجربه لری كنجلك روحنی اسیر ایدن بر سحر طاشیر .
كنجلك طبیعتك اسرار و خفایاسنی تشهر ایدن بو علمك تحصیلنه بویوك برهوس
دویار . كنجلك پارلاق جسملر ، چكن میقناطیسلر ، دونن چارقلر قارشیسنده
آلچی بېكنك متحرك كوزلرنی سیر ایدن بر چوجوق كبی در ! .. كرجه علی العاده
برالكتریق ، برضیا حادثه سنده بر چوجوغنی بېكی قادر تسخیر ایده جك بر قوت
و جاذبه یوق در . فقط بویله بر حادثه ، بېكلرنی ، اویونجاقلرنی اوینامش ، دویمش
بر چوجوق یعنی بر كنج ایچین بلكه داها یوكسك ، داها شدتلی بر مراق ، بر موضوع در .
بجه علم حكمت انسانیتی چوجوغلک اویونجاقلری كبی الك جانلی و بارز جاذبه لردن
اقتصادی ، اجتماعی تدقیقات كبی نسبة مجرد و منفعتی كیزلی جاذبه لره سوروكله یین
بر واسطه در . حكمتك طبیعت اساسیه سی بو جذب و تسخیره اوقادار مساعد در كه الك
كوتو اصوللره ویریلن حكمت درسلی بيله كنجلك مراق و حیرتی تحریكدن
عاجز قلامش ، دائما سویش ، دائما اوكره نیلمك ایسته نمش در ...
حكمتك اراده تربیه سنده كی فعل و تأثیرینی تقدیر ایده بيلمك
اراده ارزربنه تأثیری ایچین ، حادثه لرینك - عینی زمانده فكره و عضله یه مشتركاً
تأثیر ایتمك دن عبارت اولان - طبیعت علمیه و تجربیه سنی خاطر لامالی در . علم

حکمت بریاندن دواملی و اوزونیتلی تجربه لرك دوغوردینی فکرلری تألیف ایدیور؛ بریاندن ده تقدیر، تخمین و تصور لرك تجربه لرینی یابدیریور. حکمتده هر تجربه نك بر غایه سی، هر غایه نك ده تجربه لری وارددر. ایشته بوغایه لره وارمق، بوغایه لری تشخیص ایتمك احتیاجیه چالیشان بر حکمتشناسك احوال روحیه سی بوسوتون باشقادر. اونده عملیاتخانه سنك علمی و فکری مساعیسندن، مساعی عضیه سندن آلمه اعتیادلر، تربیه لر عزملر وارددر. دیگر جهندن حکمتك تجربه لری اثبات ایدرکه: هر حقیقتك کشفی ایچین بر اصول و هر اصولك طلب ایتدیکی ذهنی و جسمانی، منتظم و متکامل فعالیتلر لازمدر. نته کیم احتیاطسزجه طووتولان بر جام بوروقیریلیر، عجله ایله ایصیتیلان بر قارنی باطلار، بلکه ده قضالره، ضررلره سبیت ویریر! . . . عملیات اثناسنده یاپیلان لزومسز بر تصرف، اکثریا مجبوری برزیانك مقدمه سیدر. ایشته بو فکرلره، بونتیجه لره آلیشان بر عالم دائما اصولپرست و احتیاطکار بر فرددر، عالم، حکم لرینی چابوق ویرمه دیکی کبی عجله ده ایشله منر. حکمتك تجربه لری، رنگده، جاذبه لره رغماًینه دواملی، اوزونتولی بر طاقم مساعینك محصولیدر. بو مساعیده عالمده ذکا، حس و عزم برغایه ایچین دوشونور، دویار، ایستهر چالیشیر، بوتون بو مساعیده عالمده کی صبرك، ثباتك بویوک بر حصه سی، تأثیری وارددر. باقیکنز؛ بر حادثه نك سببی پشینده ساعتلرجه، کونلرجه قوشان بر عالمک حیاتی نه قدار صبرلی بر حیاتدر! . . . ایشته حکمتك مسئله لرینی حل، حادثه لرینی تجربه ایچین عملیاتخانه ده چالیشان بر کنجلكك آلاجنی تربیه ده عالمک تربیه سی نوعندندر. کرچه عالمک سوره کلی و بحرانی مساعیسی، نده عملیاتخانه لرینك مکمل و مفصل مالزومه سی مکتبک ایچنده بولونماز و یا شاماز؛ فقط اُک اوافق بر عملیاتخانه ده اُک عاجز واسطه لره ویریلن بر حکمت درسنده بیله اراده و سجه نك تشکل و تمیسنه تأثیر ایده جک بولونابیلیر.

تدریسات ابتداییه ده اشیا درسی، تدریسات تالیه ده حکمت
 حکمتده آنناهی درسی، چوجوقلری، کنجلی حیاته حاضر لایاجق درس لرك
 معلومات عمومی اُک مهملریدر. چونکه بز حیاته، بالخاصه مدنی محیطمزدده
 اشیا ایله دائمی بر مبارزه حالنده یز: لامبالر، پیلر، تلفونلر، تراموایلر . . .
 بوتون کشفیات و تطبیقات کتابلرینك بر فصلی، بر رسمی اولمقدن چیقمش،
 مسکنلر منرك، سوقاقلر منرك، شهرلر منرك سانکه بر رکوزی، بر قولی، بر باجانی شکلنه،

وظیفه‌سنه کیرمش در! . . . یاشامقده بونلری قوللانمق ، بونلری قوللانمق ایچین ده طبیعتلری، دستورلری، اداره لری کورمک، بیلیمک، طایبق، دوشونمک لازم در. دون، برآز او قویوب یازمش، دینی، سلاحنی او کره‌نمش برفرد، حیاته حاضر لاش بر آدم فرض ایدیلیرکن، بو کونکی تربیه ده بو قادی یشمه یور، آز کلیور، اصغری معلومات طبیعه و حکمیه آلامش بر آدم بر قیزیل جاهل، یا خود بر سر سم کی یولرده قالیور! . . . خلاصه ، نسلی حیاته ، مبارزه یه حاضر لایبق معلومات آراسنده حکمتک حصه سی ده بو یوک اولمق لازم کلیر. دیگر جهندن، بومولوماتک آلمانسی، بو کون دیگر علملرک تحصیلی ایچین بر شرط اولیور: حکمتسز طبیعتک هیچ بر شعبه سنی حقیقه آکلامق قابل دکل در. نجح حکمتسز آوقات ، ادیب ، محرر . . . اولمق ده قابل دکل در ؛ چونکه حکمت بو کونک آدامنه وریله بیلجک نقصانسز تربیه عمومیه نک تمیل طاشی در. اونک ایچین علمک بوتون شعبات عالیسنه انتسات ایدجک اولان کنجلی تالی. تحصیلیه تابع بولوندرمق وتالی تحصیلیه مکمل بر حکمت تدریسی یا بق مجبوری وارد در.

صناعت مکتبلرنده کنجله وریله جک تربیه بی دوغریدن
 نربسات صنایع دوغری یه پارماق لرینگ مهارتسده آرایارق افکار علمیه نک
 اوزرینه تأثیری محدود دینی مساعده ایدن صنایع مکتبلرینک دوری کچمش در! . . .
 بی دنیانک صناعت مبارزه لری ایسته یورکه ماهر عمله دن زیاده صناعتک تحولات
 وتکاملاتی تعقیبه ایدیلیر متفکر باشلر، قافالر یتیشین . . . برصناعتکارما کنه کی
 چالیسبیلیرده بومهارتنه، بو عملنه رغماً فقط ابداع وایجاد قورتندن محروم! . . .
 بوایشجی ایرکیج اولدیریجی بر محافظه کارلق بو یوندورونغی آلتنه کیره جک و محو
 اولاجق در! . . . چونکه دنیا ، هله ما کنه و صناعت دنیاسی دورمایور متصل
 ده کیشیور . بو کون بو تحول وتکامل آنجاق قافا ایله تعقیب ایدیله بیایر . کرچه
 بجرکلی ، ماهر بر عمله نک ده کندیسنه کوره بر قافاسی وارد در. فقط بو قافا ، بالنی
 یاپان آری کی نهایت ملکه سنی ، اعتیادنی محافظه ایدیلین بر قافادر. . . حالبوکه
 دائماً متحول وتکامل بر مبارزه نک اشکالی تعقیب ایدیلیمک ایچین بر تربیه فکریه
 ویرمک لازم در. اوله بر تربیه فکریه که حکمی، محاکمه سی ، قدرت ابداعیه سی . . .
 سایه سنده هر کونک تحولاتی تعقیب ایدیلیمک، هر کونک احتیاجنه کوره مساعی
 فکریه وعضلیه سنی ده کیشدیره بیلیمک . یوقسه دنیا ده کیشیر ؛ پیشکین عمله ، بزم

طورناجیلر ده کیشمه ز، ده کیشمه زده نه یاپار؟ الکتریق عصرنده ایلله آیغیله پارماقلق چه کر!.. صناعتکارلره ویریله جک ابداعی و تکاملی بر تربیه نك مبادیسی نه اولایلیر؟.. شبه سزکه رسم، ال ایشلری، تاریخ صناعت، هندسه کبی برطاقم درس لر بوتربیه ده داخل اولاجق در... خصوصیه اشیا و حادثات حقتده مجرد، عمومی دوشوندره جک بر درسک از جمله حکمت و کیمیانك ده بوصیرایه قونیلماسی الزم در. صناعت تربیه سننده حکمت و کیمیا هرشیدن اول ما کنه جی یاخود اجزا فابریقه طور ی یتیشدیرمک ایچین اول باول، خصوصیه «آدام» یتیشدیرمک، خصوصیه مادیا نده متفکر قافالر یتیشدیرمک ایچین الزم در. اونك ایچین نه رده مترقی ملترجه بر صناعت تربیه سی تأسیس ایدیلک ایسته نیلسه اوراده علوم حکمیه تدریساتی اهمیتله اعتباره آلمشدر. آلمانیا، آمریکا کوز اوکنده! بوملتر بوکون تربیه صناعیه مکتبلرنده مکمل صورتده علوم حکمیه تدریس ایدیورلر. فقط شایان دقت درکه بوملکتلرده تدریسات حکمیه دائماعلمی و تربیوی ماهیتنی محافظه ایدیور، یعنی منحصرأ عملی، تطبیقی، صناعی بر ماهیت المقدن زیاده تفکر و تخری ایچین برواسطه اولق مایتنی طاشیور.

نجه تدریس، «ذکاده معین بر طاقم حادثات وجوده حکمتك اصول تدریسی کتیرمک» در. اصول تدریس، بوغایه نی تأمین ایدن وسائط ناصل تعین ابریلیر؟ و شرائطك هیئت مجموعیه سی اولق لازم کلیر. تدریس و اصول تدریسک بو صورتله تعریفی نه درجه علمی و عمومی ایسه، عینی زمانده او درجه مبهم و محتاج تفسیردر. فی الحقیقه بر درسله معین بر طاقم حادثات فکریه وجوده کتیرمک غایه سنه وارمق ایچین اولابر چوق نقطه لرك، شرطلرك تأسیسی لازم کلیر: از جمله، بو حادثاتك نه دن عبارت اولدینی بیلنمه لی، سوکرا بو حادثاتك فکریه ظهوری ایچین تعقیبی لازم کلن حرکت و تکامل بیلنمه لی، داها سوکرا بو حادثاتك ظهور و حفظنی تأمین ایده جک شرائط محیطیه و باطنیه بیلنمه لی، اک نهایت بو حادثاتك ظهورنی تأمین ایده جک واسطه لر تعین ایدیله لی در... بو نقطه لر بیلنمه دجه هر هانکی علمك اصول تدریسی علمی صورتده تعیننه امکان یوقدر. مثلا حکمتك اصول تدریسی ده تقلیدی و عنعنوی شکلدن قورنارمق ایچین اولابوعلمك، تعریفی، تاریخی، اصول فلسفیه سی، غایه خصوصیه سی پسقو لوزیسی نقطه لرندن تدقیق ایتمک ایجاب ایدر. بالاخره ابتدائیه یاخود تالیده کی حکمت تدریساتك اصول تدریسی

مطالعه ایدیلن بوشرائطك بر صورتاه تركیندن چقاچق در. شو حالده اصول تدریس بر قاچ قاعده به ربط ایدیلویره جك قادار بیسط بر مسئله دكل، قاریشیق، عینی زمانده علمی، تاریخی، مسلکی، و روحی بر مسئله در. شمدی حکمت ده داخل اولوق اوزره هر علمك اصول تدریسده ناظم اولان اساسلری، میدألری تدقیق ایدلم :

هر علمك اصول تدریسی، او علمك تعریفنه تابع در. بو تعریف علمك تعریفنه بزه علمك موضوعی تعیین ایدم جك. بو موضوع سایه سنده آنابهو فکملر وجوده کتیره جکمز حادثات فکریه نك نوعی تعیین ایدم جکمز.

تعریف بزی موضوعی خارجده لزومسز یره دولاشمقدن منع ایدم جك، چوق کرده بزی موضوعی داخنه چاغیراجق، علمك کمیت و کیفیتنه تعلق ایدم جك جهتلی کوسته ره جك. شو حالده هیچ بز جهتک تدقیق و تحصیلنی اهاله میدان ویرمه به جك، علمك دیگر علملره مناسبتی وارسه ایضاح ایدم جك، شو صورتاه ده علمی مجرد، رابطه سز بر علم کبی تدریسی مانع اولاجق علومك وحدتی خصوصنده کی نسیانمزی تعمیر ایدیره جك، بالخاصه علمك اسباب و قوانینی تعیین ایدم جك، بناء علیه اکثریا علمی بر معلومات درسی شکلنه تغییر اتمه سنده میدان بر اقایاچق در. ایشه علمك تعریفی و موضوعی، تدریسده وجوده کتیره به جك حادثاتک کمیت و کیفیتنی تعیین ایدر. بوجهتک بیلمه سی اصول تدریسک اک برنجی مسئله سی در. معلمک یالکنز عالم اولماسی دکل، علمی، احاطه سی حقدده شعوری اولماسی یعنی نه او کرده ته جکنی بیلمه سی ده الزم در. نته کم تدریساتده یاپیلان انحر فلرک، ز بقز اقلرک، لزومسز، فائده سز تعلیملرک، یاخود اکسیک قالان فکرلرک بوتون مسؤلیتی اکثریا علمك تعریف و تلقیسی، موضوع و احاطه سی هضم ایدیله مکدن ایلری کلیر. بوقسه هر علمك تعریفی، موضوعی اوزرنده بر اصولشناسک یاباجنی ملاحظات، تدریساتک مقدارینی خیلججه متأثر ایدم بیلیر. فضله اولارق هر علمك حال حاضرده کی تلقیسی ده بونقطه دن کورمک پک ایی در. ایشه حکمتک اصول تدریسده ده، حکمتک تعریفی، موضوعی نه دن عبارت اولدینی صراحه بیلمه لی، داها دوغروسی نظر دقته آلتالی در. چونکه اصول تدریس مسئله سی هر شیدن اول تدریس ایدیله جك علمك فردیتی و دیگر فردیتلره مناسبتک تعیین مسئله سی در.

(مابعدی وار)

اسماء صفتی

ومسائلك تفكره بك مساعد اولان دورلری در... اوكره نیرزكه ثروت واقتصادده علمك تشكك وتكاملنده بر عامل در. هپ بوتدیقا تمز دن نتیجه لر چيقاروب علمی تدریس ایتدیكمز مکتبلرک ، مدرسه لرك شرائطی ، درجه ، محیطجه ، اجتماعه ، تربیه جه تعدیله اولاشیرز. چونکه علمك ظهور وتأسسی کی، تدریس وتحصیلنك ده کیفی وجبری اولامایاجغه، بلکه مساوی ومعنوی شرطلره مقید بولوناجغه آرتق ایمان ایتمشزدر . عینی ایمان ایله بز علم تحویل ایدن طلبه نك معده سنی ، حریت اجتماعیه سنی، انهماكات واحتراساتی درسخانه لرك، عملیاتخانه لرك حیات وحرکتی ده تعقیب ایتمکی وظیفه صایارز .

علمك تاریخی تدقیق ایدرک فردی ، اجتماعی روحلرک ، علمك انکشاف وامتدادینه تأثیرلرینی اوكره تیرز ، اوكره نیرزكه : علم نه منحصر آ بر فردك، نه ده منحصر آ بر جماعتك محصولی در . بلکه عینی زمانده عالم فردك منسوب اولدینی جمعیتك محصولی در، علم ؛ فردی بر محصول اولدینی قادر، اجتماعی بر محصول در. بوتدیقلردن علم درسخانه لریخی و عملیاتخانه لریخی هم فردی ، هم اجتماعی بر حیات مظهر ایتمک فکرینی بولورز . بوفکر یولنده درس لرك ساعتلرینی ، درسخانه لرك اشیاسنی، وضعیتلرینی، عملیاتخانه لرك فردی واجتماعی حیاتی، انضباطنی ده کیشدیرمکه چالیشیرز. مثلا راهب حجره لری کی فردی مساعی به، علمی مراقبه لره مساعدلی اودالره مقابل ، مبعوثان مجلسلری کی کورولتولی ، مناقشه لی سالونلر یاپارز . خلاصه ؛ تدریس خصوصنده کی تشبیلر منزی ، کیفیلک ونفسیلک دن قورناریرز ، حقیقلکه دوغرو سوروکلریرز . . .

علمك تاریخی بزه علمك ماضیسیله دیگر علملرک وصنایعك ماضیسی آراسنده کی مناسبی ، یعنی علوم وصنایعك بر علمه وبرعلمك علوم وصنایعه متقابل ومتبادی تأثیرلرینی اوكره تیر. علمك تاریخیله اوكره نیرزكه : علم ؛ تاریخنده کی تکاملنده باشی بوش دکلدر : دیگر علملره ، صناعتلره باغلی در . بشریتك یالکنز باشنه تکامل ایدن بر علمی دکل، برلکده تکامل ایدن بشریت علملری واردر ... اُك اوزاق علملر آراسنده بیله قوتلی وصمیمیتلی مناسبتلر واردر، بوتون علملر درجه درجه اقربادر. علمك تاریخیله اوكره نیرزكه: بر کیمیانك ترقیسنده بر ریاضیه نك تأثیری اولمش ، کیمیاسز بیولوژی ترقی وتأسس ایدمه مش ، طبیعیاتسز اجتماعیات آکلاسیلماش ، اجتماعیاتسز بر تاریخ دائما قرارمش در ... علمك تاریخی بزم

وحدت علوم حقیقه کی قناعتی قوتله شدیره دک کیمیا طلبه سنک، ادبیات حقیقه کی، ادبیات طلبه سنک حکمت حقیقه کی معلوماتی زلفنی مسامحه یه مانع اولور. و قدرت ریاضیه سی اولمایان یا خود حیاتیات و اجتماعیات حقیقه کی وسعت ادراک مالک بولونمایان بر قافیه تام علمی قافا دیدیرتمه ز. ینه عینی معلومات سایه سنده علمک تطبیقات صناعیه سی اهل ایتمه ز. صنایع و تطبیقاتی ده علم نقطه نظرندن آکلایان، ایضاح ایتمه یی اونوتما یز.

علمک تاریخی بزه علمک تکاملی بولنده اوغرا دینی زینزاق لری، علمک کشفیاتنده بسیط حادثه لری اهمیتینی، و تصادف لری رولنی اوکره تیر. اوکره نیرزکه: تاریخده عالمی غیر مثبت فکر لری، بمضاده و هملری، خیال لری تأثیریه عمر لری نیک بر قسمی بوقلق آرامق کچیر مشلر، بوضو رته علمک سیرینی بیله آغیر لشدیر مشلر دره. حقیقه وارمق ایچین قوللانیلان اصول لری اصابت لری کشفیاتی هب تأخیر ایتمه دره. بوندن بر تجربیه نیک نه قادر چوق قاریشیق، بناء علیه یا کیش ایضاحه نه قادر مستعد بر موضوع اولدینی آکلایان. اوکره نیرزکه عالمی سبب وقانون کشف ایتمه رن حادثه لری اکثریا بسیط حادثه لری دره. فقط عالمی بوسیط لری کی کیزی سیرینی، حقیقت لری کورمک و چیقارمق بویوکلکنی، ذکاسنی کورسته رمشلر دره. علمک تاریخی بونوعدن بیکلرجه مثال ویره دک بزه بسیط حادثه لری دقت میلی آرتدیرر. و تدریساتمک موضوعی هب فلاسک آزلردن دک، آیا قلمزک آلتنده، باشمک اوستنده دولاشان حادثه لردن تدارک باشلایان. ینه اوکره نیرزکه: کشفیاتک شرفی تصادفه دک، منحصر آ شخصه هانددر. فی الحقیقه عینی جنسندن بلکه بوزلرجه تصادف، بوزلرجه انسانه چاریمش، فقط بونلر استفاده و کشف ایتمک قابلیتینی کورسته رمه مشلر دره. عالم ایسه آرامش، بولمش دره. بوقاعتله تدریساتده فردی مسامحه یه دها چوق حصه بر اقبیرز. و چالیشمه محیطینی کنیشه تیر، حادثاتک تنوعه مساعده لشدیرر. تاریخده کی عالمی ترجمه حالی، حیات علمی و خصوصیه لرینه عاند معلوماتک ده تدریساته الهام لری اولایلیر. مثلا عمرینک بویوک بر قسمی سیاحت، او قولکسیون بئنده کچیره ن واک بویوک فکر لری ایک یا شلی زمانلرنده بولان داوه تک حیات خصوصیه سی بزه علوم طبیعه تدریساتنده مشاهده یه، متنوع و متبادی مشاهده لری، قولکسیونچیلنه ویریه جک موقعک اهمیتینی اثبات ایده ر. عالمی چوق بوقلق حیاتنده کچیر دک لری صفحه لردن ایسه، بر ابتدائی چوق بوقغنی عله باشلاتمق ایچین قول ایده جکمز حیاتک، محیطک شرط لری چیقاریرز.

خلاصه؛ عالمک، کشف لک صنعت میزه لری، قدرت شخصیه لری، مساعیلرینک شرائطی، لابوراتوارلرینک شکلیات و روحیاتی، استعمال ایدیلان وسائطک بسیطلکی و مرکبکی، اختراع و کشفه مداخله ایدن ملک لک نوعی، خصوصیه نخیله نک و فرضیه لک کشفیاندک کی حصه سی، شعورلی و شعور سز حادنه لک، تسلسل لک صورت و قوعی، علمی قناعت لک صورت تشکلی... کبی تاریخ علومک بزه اوکره ته بیله جکی بر جوق نقطه لک آیری آیری ایضاحه، تفصیله ده کر، بزه تدریسات نامنه جوق فکر لر قازاندره، بزم طرز تدریسمزی، اصولر مزی، ساعت ر مزی، پروغراملر مزی، صیرالرمزی، اشیامزی... ده کیشدیرمکه سبب اولور زنگین الهام منبع لری در. تاریخ علومک بویله منحصر آ تدریس و اصول تدریس نقطه نظرندن تدقیق؛ بزه قیلاسیک علم روح و اصول تدریس کتابلرینک قازاندرامایاجنی فکر لری، یولنری ویرر. حتی بو اعتبار ایله یالکنز تاریخی عالمک دکل، حال حاضرده موجود عالمک ده حیات علمیه و خصوصیه لرینی طایبق فائده لی در. بو نقطه نظر دن علم رابوراتوارلرینک زیارت و تدقیق ده فائده لی در. انسانلر کیمیا، نباتات، ادبیات درسخانه سی یا بق ایچین اولرینی، معبدلرینی و برلرینک درسخانه لرینی تقلید و تکرار ایتشلر. فقط بو ایشلر ایچین بر کیمیاچینک، بر نباتاتچینک لابوراتوارینی، بر ادیبک حجره اشتغالی کورمکی و اوندن ملهم اولمای غریبدرکه دوشونمه مشلردر!.. تاریخ علومه دائر اولان بوتون تدقیقات؛ هر علمک تدریسنه عائد مادی و معنوی شرطلر اوزرینه تأثیرلر یا با بیلیر. چونکه تاریخ؛ حادثات روحیه نک اؤک دولو مخزنی در. شو حالده اصول تدریس مسئله سی بر تاریخ و فلسفه تاریخ مسئله سی در...

اصول فلسفینده
هر علمک تدریسنده کی تکامل؛ اونک تکامل بشریسنه موازی اولمق لازم کلیر. تکامل فردی تکامل بشری یه موازی در. [*]
آنجه فکرلر
یعنی هر علمک بر فرد طرفدن تحصیل؛ او علمک بشریت طرفدن تأسیسی ایچین قطع ایدیلن طریقدن کچر. مثلاً نباتات؛ مشاهده، مقایسه، تجرید، تعمیم طریقله تأسس ایتمش بر علم در. بونک تأسیسنده عینی یول تعقیب ایدیه جن در. انسانلر اولاً فصیله لک جامعه لرینی بولوب فردلری آیرماملر، اولاً فردلری مشاهده ایدوب بونلرده فصیله لک میزه لرینی تفریق ایتشلردر. شو حالده فصیله لردن فردلر چیقاران بر تدریس نباتاتک اصول فلسفینه موافق

[*] Loi Biogénétique = بی بوژنه تیک قانونی

دکلم در . بویوزنه تیک قانونندن ملهم اولارق هر علمک اصول تدریسی او علمک اصول فلسفینه ربط ایتمک ممکن در . علملرک اصول فلسفینی منطقک اصولیات Méthodologie = دینلن قسمندہ مطالعہ اولونور . اصولیات ؛ هر علمک حقیقہ ، اسباب وقوانینہ ، عمومیات ومجردانہ وارمق ایچین قوللانیدینی طریقلرک ہیئت مجموعہ سنی کوستہ ریر . اصول فلسفی بزہ علمک طریقلرینی کوستہ ریمک صورتیہ بو طریقلردن ذکائی کچیرن ملکہلرک نوعی ده تعیین ایدر . مثلاً حکمت ، کیمیا یالکز بر مشاہدہ علمی می در ؛ یوقسہ بو علملرده فرضیہ لرک ، مخیلہ نک حصہ سی ده وارمی در ، بو حصہ نہ درجہ ده در ؛ بونلری کوستہ ریر . بوندن علمک تأسسندہ فاعل اولان ملکاتک نوعی اوکرہ نیرز . مثلاً جبر ، مثلثات ، هندسہ حلہ کبی تامیلہ کمی اولان علملرده ، حکمت ، کیمیا کبی کمی وکینی اولان علملرده ، نباتات ، حیوانات کبی حیاتی و داها زیادہ کینی اولان علملرده مخیلہ نک دخل وتأثیری حقندہ بر فکر آلیرز وبوندن تدریساتدہ هر طلبہ نک قریحہ سنہ بر صولت ویرمک ، هر کسک قدرت شخصیہ وتخیلیہ سنی تحریک ایتمک احتیاجنی تقدیر ایدرز وتدریساتی یالکز فردک قدرت تدقیقہ وشہادتہ سنی دکلم ، عینی زماندہ قدرت ایجادیہ وابداعیہ سنی ده تیمہ ایدر صورتدہ ویریزز . علمک اصول فلسفینی بو حقیقلردن آیربجہ علمک ظہورندہ فعال اولان ملکاتک طبیعی وروحی نظامنی ده کوستہ ریر . مثلاً حکمتدہ قانونک تدقیق ، تخیل ، مقایسہ ، تجرید تعمیم صیراسندہ بولونیدینی فقط تدریساتدہ تعقیب ایدیلن : تعمیم ، تجرید ، مقایسہ ، تدقیق صیراسنک غیر طبیعی وسقط بر صیرا اولدینی آکلایر . بز بو صورتدہ تدریساتدہ ملکاتی معکوس بر صورتدہ چالیشدیرمق تہلکہ سندن کندیمیزی قوروروز . وطلبہ مزیدہ تحصیلک حفظ صحت قانونلرینی املزلہ بوزمامش اولوروز . شوااعتباریہ اصول تدریس مسئلہ سی ؛ بر مسئلہ فلسفیہ در .

علمک غایہ فصر - کورہ ده کیشیر . هر علم هر یردہ ، هر زماندہ عینی مقصدلہ صیراسندہ آنہ ہر فکر تدریس ایدلر . هر علمک اصول تدریسی ؛ مقصدہ ، احتیاجہ کورہ ده کیشیر . بر علمک اصول تدریسندہ وجودہ کلن باشلیجہ تحوللر شونلردر :
۱ - مکتبہ کورہ ده کیشیر . مکتبک عمومی ، مسلکی ، عامی ، صناعی . .
اولماسی ؛ اصول تدریس اوزرینہ بر تأثیر یاپار . مثلاً هندسہ درسی هر مکتبہ عینی

صورتده تدریس ایدیلز. هندسه؛ علمی غایه سنی دائماً محافظه ایتمکله برابر ابتدائیده تربیوی، صنایعده تطبیق، مهندسخانهده، معماری مکتبنده ابداعی، دارالفنونده منحصر آریاضی و علمی بر ماهیت آلیر.

۲ — مملکتک غایه ملیسنه کوره ده کیشیر. هر مملکت مکتبلرنی عینی غایه ایله یاماز. هر مملکتک مکتبلرنده تدریس ایدیلن درسار عینی مقصده یاراماز. عینی علم مختلف مملکتلرده - طبیعتک مساعد اولدینی درجهده - مختلف مقصدلره خدمت ایدیه ییلیر. بومقصدلر؛ علمی، اقتصادی، نظری، عملی، تفکری، تطبیقی، بدیعی اولاییلیر. مثلاً اشیا درسی هر یرده - اشیا درسی اولغله برابر - انکترده بدیعی، فرانسهده لسانی و منطقی، تورکیده همان منحصر آ توسیمی بر مقصده خدمت ایتمکده در.

۳ — تعلیم و تربیه عنصرلرینک رقابته کوره ده کیشیر. تدریسدن ایلك ومهم غایه؛ تعلیم یاخود تربیه به کوره اصولده تعلیمی یاخود تربیوی اولور. مثلاً هندسه مکاتب ابتدائیده بر تربیه واسطه سی کبی تدریس ایدیلدیکنندن دولایی صیراسنه کوره وجودی، فکری، حسی، غزنی حرکتک کتیریر، بر تربیه عمومیه واسطه سی اولور. سلطانیلرده ایسه هندسه نك تعلیم و تربیه عنصرلری موازنه بولور. حالبوکه مکاتب عالیده فکری تعلیم عنصری غلبه ایدر. نته کیم ال ایشلری مکاتب ابتدائیده منحصر آ بر تربیه عمومیه، صنایع مکتبلرنده بر تربیه مسلکیه، اعمالاتخانه لرده ایسه منحصر آ صناعت اولارق قوللانیلیر. شوتقدیرجه اصول تدریس مسئله سی؛ ملی و محلی بر مسئله در.

هر علمک اصول تدریسی؛ اونک روحیاتنه کوره ده کیشیر. علمک ببقولوز بئسنده چونکه تدریس، ذکاده معین حادثه لر یعنی فکرلر وجوده آنامور فکرلر کتیرمک اولدیغنه کوره، بر مسئله روحیه در. ذکاده وجوده کله جک حادثه لرك نوعی، تشکل و تحفظ قوانینی بزه کوسترن علم، علم روح در. تدریسک مادی و معنوی شرطلری علم روح واسطه سیله مطالعه اولنور. علم؛ بر مشاهده یاخود بر تجربه علمی اولدیغنه، علم؛ بر استقراء یاخود بر استنتاج علمی اولدیغنه کوره اصول تدریسیده باشقالاشیر. هر علمک اصول تدریسک کنندی روحیاتنه کوره ده کیشمه سی؛ اساساً علمک تعریفی، تاریخی، فلسفه سی غایه خصوصیی ایله تعین ایدن شرطلرک ضروری نتیجه سی در. بوتون بومبدألر

واسطه سیله ذکاده وجوده کتیر یله جک فکر لک نوعی ، حدودینی ، صیراسنی ... تعیین ایتدکن صوکر اصل فکر لک تشکلنده قوللانیا جق واسطه لک انتخاب وتعیینی علم روحه ترک ایدیلیر . بوندن باشقا علمک روحیاتی متأثر ایدن باشقا تحوللرده واردر :

۱ — طلبه نك یاشنه کوره تبدل ایدر . هر یاشده کی چوجوقلره عینی اصول ، عینی وسائط تطبیق ایدیله مز . بویوکلرک متادباً دیکله به بیله جکی برتقریر چوجوقلری اوزره . بویوکلره مجرد صورتده ویریله بیله جک اولان بر اخلاق فکری چوجوقلره طرفندن آنجاق اوزون ماصالره ، وقعهلره هضم ایدیله بیلیر .

۲ — طلبه نك سوپه سنه یعنی اسکی فکر لرینه کوره ده کیشیر . عینی درسک عینی یاشده هر چوجوق ایچین اکلاشیلیر اولماسی لازم کلز . بر صنفده عینی درسی آکلایان آکلایان چوجوق واردر . عینی معلم حقنده بر صنف طلبه سی طرفندن مثبت ومنفی تقدیر لر اظهار ایدیلدیکی چوق کورولمشدر . اونک ایچون معلم بوتون ذهنلرک احتمال لرینی نظر دفته آلاق تدریساتی دالغالاندیریر .

۳ — طلبه نك ذهنیتنه ، تلقیاته کوره تبدل ایدر : هر طلبه نك عینی درسی بر دورلو آلیشی ، بردورلو آکلایشی واردر . محیطنده شمندوفر ، واپور ، طیاره بولونمایان بر مملکتده بو اشیانک فکر لرینی ویرمک ایچین صوکه درجه احتیاط کوستریلیر . بونلرک یا ککش ، سقط خیال لرله ذهنلرده بر لشمه سی یک احتمال ایچنده دره ، متمصب بر محیطده دنیا واجتماع مسئله لرینی موضوع بحث اولورکن بوسبوتون آیری بر اصول تعلیم وتلقین قوللانیلیر .

۴ — وسائطه ، مکانه کوره تبدل ایدر . هر درس هر واسطه ایله هر برده ویریله مز . داغسز ، نهرسز بر چولده ویریله جک داغ ونهر فکر لرله ، استانبول کبی هر دورلو طبیعت عارضه لرینی بر یکدیرمش اولان بر مملکتده ویریلن عینی فکر لک آلماسی ، آکلایشیلماسی آراسنده فرقلر واردر . کیمیانک تدریسی ؛ اصغری واسطه لره ، جسملره محتاج در . بر کیمیا کونه قادیار معلم اولورسه اولسون بواصغری شرائطه مالک اولمادججه جسم ، تأثیر ، تعامل فکری ویره مز . بونک کبی هر علم ، هر درس اصغری وسائطه محتاج در .

۵ — طلبه نك فرد یا خود جماعت اولوشنه کوره ده کیشیر . بر فرد آکلانتش ایله بر جماعته آکلانتش آراسنده فرق واردر . بر فکرک بر فردده تشکیله بر جماعته تشکیلی آراسنده زمانجه ، قوتجه فرق واردر . جماعتک عادتا باشقا بر روحی

واردر . بر معلمه بر فرد دوشهرسه تعلیم وتلقین غایت شدتلی اولور . فکر چابوق تشکل وتسلسل ایدر . برده فرد تدریسی ایله جماعت تدریسی آراسنده کی انضباط باشقادر . جماعتی یالکز تدریس دکل ، انضباطه قویمق احتیاجیه اصول تدریسی ده کیشدیرمه یه احتیاج واردر .

۶ - زمانه کوره تبدل ایدر . بر درس معین ومحدود بر زمانده ویریه بیلیر . بر فکر بر موضوع نه قادار ای تشبیر وتفسیر ایدیلیرسه ایدیلیرسه ، بونک حقیله آکلاشیلیماسی وآکلاشیلدینی قادارینک ذهنده برلشمه سی زمانه باقار . فکر لر منر عادتا بر طاقم مایعلر کی معین مقدار وزمانده ترسب وتبلر ایدر . هیچ بر معلمک قدرت ووقوفی ایله زماندن ، تکرردن عبارت اولان بو ذهن قانونی ده کیشمز . اونک ایچین هر پروغرام ، هر صنف برده زمان ایله باغلی در . ایشته اصول تدریس بو اصغری زمان خارجنده کی مساعده یه کوره چوق تربیوی آز تربیوی ، چوق فردی ، آز فردی ، چوق تلقینی ، آزلتقینی اولارق ده کیشیر . بک دار اولان بر زمانده هندسه یی بر تجربه ، مناقشه ، محاکمه ، تشبث ، ابداع اصولیه ویره مزسکز . ایسته ر ایسته منر فکر لری نصی وتلقینی اولارق ویره جکسکز . اونک ایچین چوق یوکلو اولان پروغرام لک بر نص درسی کی تدریسی ضروریه شیر . شو حالده تدریس مسئله سی ؛ نهایت بر مسئله روحیه در .

بوتون بو شرط لری نظر اعتباره آلماقسزین بر علمک اصول تدریسی حقنده ویریه جک حکم لری طبیعینه موضوعسز ومطابقتسز اولاجق در . اُک ابتدائی بر مؤسسه ده حتی آنا مکتبنده بیله تدریسک بو علمی ، تاریخی ، منطقی ، محلی وروحي اساس لری تطبیق ایتمکسزین تک بر فکرک بریردن بر قافیه نقانه امکان یوقدر . تدریس ؛ میخانیکیتی غایت قاریشیق ، سبیلری ، قانون لری متعدد ومختلف بر کیفیت در ...

اسماعیل صفی

